

ตำรายาแก้โรคลมต่างๆ

นางสาววชรพร อังกูรชัชชัย, ปริญญาตรี^๑ดอกรัก พืชศิริ, เรียบเรียง^๒

รหัสเอกสาร	นฐ ๔๑-๐๒๕๘
ต้นฉบับ	สมุดไทยขาว
อักษร	ไทย, ขอมไทย
ภาษา	ไทย, บาลี
เส้น	หมึก, ดินสอ
ขนาด	๑๑ x ๓๕ ซม.
สถานที่พบ	วัดท่าพูด ต. ไชย อ. สามพราน จ. นครปฐม
จำนวนเล่ม	๓ เล่ม
สภาพเอกสาร	ไม่สมบูรณ์ สมุดไทยมี ๓ เล่ม ไม่มีส่วนต่อเนื่องกัน

^๑ นักภาษาโบราณ ระดับปฏิบัติการ กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม.

^๒ นักวิจัยประจำโครงการอ่านและปริวรรตวรรณกรรมท้องถิ่นภาคตะวันตก ระยะที่ ๑ : วรรณกรรมวัดท่าพูด, ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๕๑.

หน้าต้น

(สิ)ทริการิย ท่านกล่าวในไว้ กองธาตุทั้ง ๔ ย่อมมีแก่บุคคลทั้งหญิงชายเมื่อจะเป็นโน (รค) [ลบลีอน] (ต่าง ๆ นา ก้อาศัย แกกินอาหารพิขจึงเป็นโทษ ธาตุนั้นก็แปลไปเป็นต่างๆ . . [ลบลีอน] ก้อให้ (รง) เป็นฟอง ลางที่ก้อให้ท้องขึ้นมัก เสียดแทงแน่นหน้าอก นอนไม่หลับ . . [ขารุด] . . วณตาม(หัวเนา) ลางที่ให้ปวดมวน ลางที่ให้ปวดเป็นลูกเพราะวาโย ลางที่ให้ร้อนท ...ไม่หลับอาศัยแก่ธาตุเตโชกำเรบจึงเป็น

ลางที่ให้อายกน้ำเพราะกลางคินด้วยอาโปธาตุนั้นกำเรบจึงเป็นโทษนั้นแล

ลางที่ให้ตนตัวเหมือนมตตายด้วยลมในกองธาตุปฐวีกำเรบจึงเป็น

ลางที่กินข้าวของเข้าไปให้ท้องขึ้นพะอืดพะอมเพราะเตโชธาตุย่อนจึงทำโทษ

ลางที่ให้ระเหยหิวหาแรงมิได้เพราะวาโยธาตุย่อนจึงทำโทษ

ลางที่ให้เมื่อยเป็นกำลังกินอาหารไม่มีรสให้หิวให้อายกน้ำไม่ยอกข้าวด้วยธาตุน้ำย่อนจึงเป็นโทษ

ลมอันพัดอยู่ในกองธาตุ ลางที่ให้รากโหกเปล่าๆ ลางที่มันให้โกรธเคืองบ้า บ่นเพื่อพกไป เพราะลมลงเดินอยู่ใน กองธาตุนั้นจำพวกหนึ่ง

ลมจำพวกหนึ่งเดินอยู่ตามลำไส้ ให้รู้ว่าเผ็ดว่าร้อนก็อาศัยแก่ธาตุทั้ง ๔ บริบูรณ์จึงจะเป็นสุข

ลมจำพวกหนึ่งให้หลังลิ่มจันรรจา ที่เคยอยู่ก็จันรรจมิได้ก็อาศัยแก่ธาตุพาเดินจึงเป็นแล

ลมจำพวกหนึ่งซาขานอยู่ตามผิวเนื้อ ธาตุไฟเสมอยู่เหนือหนังกับริบูรณ์ ถ้าธาตุเตโชย่อนก็ผอมตามผิวเนื้อ

ลมจำพวกหนึ่งเดินตามลำเส้นให้เส้นพอง ก้อให้เมื่อยขบทั่วสรรพางค์ตัว กินอาหารให้อาเจียน เพราะธาตุเตโช กำเรบลมพัดเข้าในเส้น

ลมจำพวกหนึ่งก็รักษาอยู่ในเนื้อให้สดใส ถ้าธาตุเตโชย่อนก็เนื้อหนังกัแห้งเหี่ยว มักให้เป็นเหน็บซา กินอาหาร ไม่มีรส เพราะลมจำพวกหนึ่งพัดอยู่ในกะเพาะเขานั่นอ่อนจึงเป็นโทษ อันนี้ก็อาศัยแก่ธาตุวาโยกำเรบ จึงเป็นโทษ ริตสีดวงมองคร่อ^๓แลหืดไอให้ผกปอม

ลางที่ก็เป็นฝีในอกแลรากโลหิตทวารทั้งเก้าก็อาศัยแก่ธาตุเตโชกำเรบจึงเป็น

ลางที่ก็กลายเป็นมานลมเพราะธาตุไม่บริบูรณ์ ลางที่ก็กลายเป็นพุพองทั้งตัว

ลางที่ให้โลหิตเสียพิกลต่างๆ ลาง(ที)มักชี้เซาหวานอน มักสะดุ้งตกใจผวาตื่นคินก็เป็นดังนี้ ด้วยโรคจะมาบังเกิด แก่บุคคลผู้นั้นแล ลมจำพวกนั้นบังเกิดด้วยมาตุคามจึงฟุ้งขานเป็นเหตุดังนี้ ด้วยจะมาบังเกิดขึ้นตามเส้นชดอยู่มีสะดวงจึง โรคเหน็บซา ให้เมื่อยขบตามข้อ

ลางที่ก้อให้หูตึงตามืดทั้งนี้ก็อาศัยด้วยลมพัดอยู่ในกองธาตุน้ำไม่บริบูรณ์ที่จะเลี้ยงผิวเนื้อ หนึ่งนั้น ลางที่ลมนั้นกำเรบ พัดเอาน้ำให้แห้งไปก็อาศัยด้วยธาตุน้ำกำเรบ ธาตุอาโปตั้งไม่ได้ ยิ่งลมจำพวกหนึ่ง ด้วย พัดมูตรครูด^๔ให้พิกลต่างๆ ถ้าบริโภคาอาหารนั้นมากเกินขนาดไฟธาตุเผาไม่ทัน ลมนั้นก็พัดนำอาหารเข้าไปตามผิวเนื้อหนึ่ง จึงเป็นโทษ เพราะอาหารนั้นยังไม่ทันจะละเอียด รสนั้นไม่ซึมซาบเข้าไปได้กำลังจึงถอย ทั้งธาตุไม่เสมอกันจึงเป็นแล

ถ้าแพทย์จะรักษาให้ทำทางเสียก่อนแลจึงทำใช้ทั้งปวงนั้นเถิดอย่าทิ้งเสียเลยดึนั๊กแล เอาเบญจกุลสิ่งละ ๒ บาท หัวหมู ๒ บาท รากมะเขือขึ้น ๑ บาท กระเทียม ๒ บาท ลูกมะตูมอ่อน ๒ บาท จันท์ทั้ง ๒ สิ่งละ ๒ บาท รากคัตมอน ๑ บาท แฝกหอม ๑ บาท แก่นสน ๑ บาท ขมิ้นอ้อย ๑ บาท ลูกกะดอม ๑ บาท ลูกมะระ ๑ บาท ลูก กระวาน ๑ บาท เชเอมเทศ ๑ บาท เอาเสมอภาคต้มกินแก้อาตุทั้ง ๔ หายแล

^๓ อาการของโรคเกิดจากการมีเสมหะแห้งติดอยู่ในลำคอหลอดลมและปอด ทำให้หายใจลำบาก หลอดลมโป่งพอง มีอาการไอมาก เสียงไอลึกมีกั้วาน เป็นต้น

^๔ มูตร หมายถึง ปัสสาวะ และครูด หมายถึง อุจจาระ

อันโทสันตะคาค^๕ทั้งหญิงชายจะว่าเป็นกล่อน ถ้าผู้ใดเป็นโทสันตะคาคเป็นเพื่อปัดตะคาคและกล่อน มันให้เจ็บทั่วสรรพางค์ตัว ให้เจ็บกะเอว มือตายตีนตาย เจ็บหัวเมื่อยขบ เจ็บเข้าตะโพก ให้ตั้งสองราวคาง แลทวารเบาเป็นเลือด ให้เจ็บศีรษะ ให้เวียนหน้าตา ให้ปากเปรี้ยว เสียงแห้งแหบ ให้ด้ามืดหูหนัก ให้สวิงสวย ให้ท้องขึ้นอาหารมีรูโรครอทั้งนี้เป็นผิอ เสมหะแลโลหิตแห่งอยู่ในอกจึงเกิดเป็นเพื่อริดสีดวง เมื่อจะเป็นมันเมื่อยข้อมือข้อตีน เมื่อยตัวแลกินอาหารมิได้ บางทีให้สะท้านร้อนหนาว มักอยากเปรี้ยวหวาน เพราะโลหิตแห่งทั้งนี้ให้โทษบุรุษสตรีก็เหมือนกัน ท่านจึงให้แต่งยานี้เถิดก็คตินักแล

ยาชื่อทำลายเขาพระสุเมรุ แก้ม ๑๘ จำพวก แก้มานทองใหญ่ ๕ จำพวก แก้มกระษัยเลื่อน ๕ จำพวก แก้มกระษัย ๕ จำพวก แก้มเสมหะ ๑๐ จำพวก แก้มลมบาดทะจิต^๖ ๕ จำพวก แก้มตามืด ตาฟาง หูหนักหูตึง ให้สดีลิ้มหลง แก้มเสียดหนา ตะโพกเมื่อยขบ มักให้ออให้จามเป็นตะคริว คุทธราชเป็นผีเอ็นคอ มักชักเท้าสะดุ้ง ทั่วทั้งตัวเป็นตะคาค ให้หาวให้เรอ ให้ราก็ให้สะอึก ให้ชักตีนมืออง แก้มสว่างที่คั่นเคย แก้มลมบาดทะยัก^๗ กุมภันท์ยัก^๘ แก้มสาระพัดลม ยานี้แก้ได้สิ้นทา ท่านให้เอาลูกจันทน์ ๑ เฟื้อง กระจวาน ๑ สลึง ๑ เฟื้อง กานพลู ๒ สลึง ดีปลี ๑ ตำลึง ๒ สลึง เกลือสินเธาว์ ๓ สลึง ว่านน้ำ ๑ บาท โกรฐอ ๑ บาท โกรฐเขมา ๑ บาท ๑ สลึง เทียนดำ ๑ บาท ๑ สลึง ๑ เฟื้อง เทียนแดง ๑ บาท ๒ สลึง เทียนข้าวเปลือก ๑ บาท ๒ สลึง ๑ เฟื้อง ชิงแห้ง ๒ บาท เทียนขาว ๑ บาท ๒ สลึง ๑ เฟื้อง เทียนตาตุ๊กแตน ๑ บาท ๓ สลึง เจตมูลเพลิง ๑ ตำลึง ๑ สลึง ลูกสมอไทย ๒ บาท ๑ สลึง ลูกสมอเทศ ๒ บาท ๓ สลึง ๑ เฟื้อง บุกรอ ๒ บาท ๒ สลึง หัสศุณเทศ ๘ ตำลึงย้อมเฟื้อง กัญชา ๒ บาท ๑ สลึง พริกไทยร้อน ๕ ตำลึง ๓ บาท ๓ สลึง ๑ เฟื้อง การบูร ๓ บาทย้อมเฟื้อง ยานี้ตำผงละลายน้ำผึ้งกิน น้ำร้อน น้ำส้มซ่า เป็นลูกกลอนกินหนักเฟื้อง ถ้าธาตุหนักกินหนักสลึงเฟื้อง ถ้ากำลังถอย ให้กวนเอาน้ำผึ้งทะนาน ๑ น้ำอ้อยแดงทะนาน ๑ น้ำตาลกรวด น้ำตาลทรายละลายน้ำประสมกัน เคี้ยวขึ้นให้เป็นยางมะตูม แล้วจึงเอายาใส่ลง แล้วจึงกวนยานี้เป็นลูกกลอนกิน

ยาเลือด

เอาผิวมะกรูด ๓ บาท ไพล ๑ ตำลึง ใบสมอทะเล ๓ บาท ขมิ้นอ้อย ๑ ตำลึง ๑ บาท ลูกพันธุ์ฝักกาด ๓ บาท ฝักกะขับ ๑ บาท สมอรองแรงเท่ายาทั้งหลาย ตำผงกินกะสุรา ขับเลือดคตินัก

ยารูเลือดเน่าในท้อง

ท่านให้เอาลูกฝ้ายดิบ ๑ บาท แก่นแสมทั้งสอง ๑ บาท พริกไทย ๑ บาท ชิง ๑ บาทบดเป็นผงไว้ ละลายสุรากินระดูออกแล

^๕ โทสันตะคาค (โทสันทะฆาฏ, โทสันทมฆาต) ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เกิดจากท้องผูกจนเป็นพรรตึก เกิดเป็นกองลมเข้าไปอยู่ในท้อง ทำให้เจ็บปวดไปทั้งตัว มีอาการเมื่อยบั้นเอว ชัดตะโพก เวียนศีรษะ สะท้าน ร้อนสะท้านหนาว เป็นต้น

^๖ เพราะ

^๗ ลมบาดทะจิต (บาทจิตตร) ชื่อโรคลมชนิดหนึ่ง เป็นลมที่เกิดขึ้นในกาย พัดจากปลายเท้าถึงกระหม่อม ทำให้มีอาการชัก ตาเหลือง ปากเบี้ยว อีกอาการหนึ่งทำให้จิตใจฟุ้งซ่าน สะดุ้ง ตกใจหรือเพ้อคลั่งเหมือนปีศาจเข้า

^๘ ชื่อโรคลมชนิดหนึ่ง อาการเหมือนลมกุมภันท์ เกิดขึ้นขณะที่เด็กเป็นโรคราชโจรอยู่แล้ว มีอาการตัวร้อนจัด ชักตาช้อนขึ้นเบื้องบน ใบหน้าเขียว มือกำ เท้ากำ หลังแอ่น หรือเกิดจากพิษบาดแผลที่อักเสบ ทำให้เกิดอาการลมบาดทะยักขึ้น

^๙ ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เกิดจากกองลมอันเนื่องมาจากเป็นโรคราชโจรอยู่แล้ว ทำให้มีอาการไข้และลม เมื่อจับจะมีอาการชักมือเท้ากำงอ ไม่รู้สึกตัว หมดสติ นัยน์ตาช้อนขึ้น หน้าเขียว กัดฟัน หลังแอ่น นอกจากนั้นลมชนิดนี้ยังจับเมื่อเด็กมีอาการพิษหรือบาดแผลมีพิษ เหมือนลมบาดทะยัก

ยาเลือด

ท่านให้เอา ยาดำ ๒ บาท สารส้ม ๒ บาท แสมทั้งสอง^{๑๐} สิ่งละ ๒ บาท ใบมะกอกำมือ ๑ เปลือกไข่ฟัก ฝัก
คุณ ๓ ฝัก แก่นแก่แล ๑ บาท ฝาง ๑ บาท คำฝอย ๑ บาท

ยาเลือดต้มกิน

กระชาย ๑ บาท กะทือ ๑ บาท ไพล ๑ บาท เจตมูลเพลิง ๑ บาท กระจีต ๑ บาท คล้า ๑ บาท ชิง ๑
บาท พริกไทย ๑ บาท ดีปลี ๑ บาท สะค้าน ๑ บาท ชะพลู ๑ บาท เปล้าทั้งสอง^{๑๑} ๒ บาท ชะเอมเทศ ๑ บาท ทาน
มูซา ๑ บาท คิงวู ๑ บาท สักขี ๑ บาท สารส้ม ๑ บาท มะแว้งเครือ ๑ บาท ฝาง ๑ บาท เม็ดฝ้ายเทศ ๑ บาท ดอก
สุราทินแก้อยู่ไฟไม่ได้ แก้วโรดต่างๆ ดินักแล หัวหมู ๑ บาท พริกไทย ๒ บาท กระจีต ๓ บาท ชิง ๔ บาท ดีปลี ๕
บาท บอระเพ็ด ๖ บาท ลูกยอ ๗ ลูก ตำผงกินน้ำผึ้งเท่าเม็ดบัว แก้มต่างๆ ทำกินคนเดียว

ยาแก้กระษัยต้มกิน

เอาแก่นลั่นทม แก่นขี้เหล็ก แสมทั้งสอง พญามือเหล็ก ฝาง แก่นประดู่ ไม้สัก แก่นขนุน คนทา กั้นเกรา
เอาเสมอภาคต้มกิน

ยาธาตุบรรจบ

โกฐสอ ๒ สลึง โกฐฟงปลา ๒ สลึง โกฐเชียง ๒ สลึง โกฐเขมา ๒ สลึง เทียนดำ ๒ สลึง เทียนขาว ๒ สลึง
เทียนสัตตบุษย์ ๒ สลึง เทียนยาวพาวณี ๒ สลึง เทียนแดง ๒ สลึง ลูกจันทน์ ๒ สลึง ดอกจันทน์ ๒ สลึง การบูร ๒ สลึง
กานพลู ๒ สลึง ลูกผักชี ๓ สลึง ลูกกระวาน ๒ สลึง สมุลแว้ง ๒ สลึง น้ำประสานทองเทศ ๒ สลึง ไคร้เครือ ๒ สลึง ชิง
๒ สลึง ดีปลี ๒ สลึง เปราะหอม ๒ สลึง โกฐก้านมะพร้าว ๒ บาท ขี้เปียกขมด ๑ สลึง ยาธาตุบรรจบต้มผงกินน้ำ
ร้อน

ยาหม้อใหญ่

เอาคล้า ๓๓ แวน ลงด้วยอาการ ๓๒ ใบมะนาว ๑๐๘ ลงด้วย พุทศคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ จนจบ น ม น
อ นย กยงก กย อย นย อนอกอ ลงเปลือกขี้เหล็ก ๓ เปลือก นโม พุทธาย ลงขมิ้นอ้อย ๕ แวน ส วิทา ป ก ย ป ลง
ว่านหางช้าง ๗ ใบ ส ถ วิ ปี ป ส อ ลงบอระเพ็ด ๗ ท่อน ม อ อ ลงตามไผ่ป่า ๓ ตา น ม พ ท ลงมะกรูดลูก ๑ ฝา
๔ ซีก แก่นแสมทั้ง ๒ เถาวัลย์เปรียง ๑ จันทน์ทั้ง ๒ แก่นขี้เหล็ก ๑ แก่นประดู่ ๑ แก่นปฐ ๑ แก่นมะหาด ๑ แก่นฝาง
๑ ใบมะกา ลงตรี(นิ)สิงเห เกษรบัวหลวง ๑ ไม้สัก ๑ ฝักคุณ ๕ ฝัก ยาดำ ๓ บาท ลงยาหม้อใหญ่ คุณไสยลมเพลม
พัด แก้วต่างๆ ทั้ง ๑๓ พาสาวีเศษนักแล

อิติปิ โส ภควา อรหํ สมมาสมมพุทโธ วิชชาจรณสมปนโน สุคโต โลกวินู อนุตตโร ปุริสธมมสารถิ สตถา
เทวมนุสสานํ พุทโธ ภควาติ

สุวา(ก)ขาโต ภควตา ธมโม สนทิจฺฉินฺโง อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ (เว)ทิตพโพ วิญญูหิ
ติ

สุปฏิปนโน ภควโต สาวกสงฺโฆ อชฺชุปฺปฏิปนโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ญายปฏิปนโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สามิจิ
ปฏิปนโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ยทิทํ จตตาริ ปุริสฺสุคานิ อฏฺฐุ ปุริสฺสุคฺคลา เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ อาหุเนยโย
ปาหุเนยโย ทกฺขิณฺเนยโย อณฺชสิกรณฺิโย อนุตฺตรํ ปุณฺณกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ

^{๑๐} แสมทั้งสอง พืชสมุนไพรสองชนิด คือ แสมขาว และแสมดำ

^{๑๑} เปล้าทั้งสอง คือ เปล้าน้อย และเปล้าใหญ่

อตถิ อิมสมิ กายเ เกสา โลมา นขา ทนตา ตโจ มंसึ นหารุ อฏฐิ อฏฐิมิณขั วกั ทพยั ยกนั กิโล
มกั ปิหกั ปปฬาสั อนตั อนตคณั อุทธริยั กรีสั ปิตตั เสมหั ปุพโพ โลหิตั เสโท เมโท อสสุ วสา เขโพ สิง
ฆาณิกา ลสิกา มุตตัม มตถเกมตถลลुकั

ยาต้มกินแก้ด้านเลือดด้านลม แก้กระษัยสารพัด

โกฐทั้งเก้าสิ่งละ ๑ เทียนทั้งเก้าสิ่งละ ๑ ลูกจันทน์ ๑ บาทดอกจันทน์ ๑ บาท กระวาน ๑ บาท กานพลู ๑
บาท พริกไทย ๑ บาท ดีปลี ๑ บาท เจตมูลเพลิง ๑ บาท รากชะพลู ๑ บาท แฝกหอม ๑ บาท เลือดแรด ๔ บาท
ว่านกีบแรด ๑ บาท ว่านร้อนทอง ๑ บาท ไม้สัก ๑ บาท สักชี ๑ บาท จุกโรหิณี ๑ บาท กฤษณา ๑ บาท กระลำพัก
๑ บาท ขอนดอก ๑ บาท กำยาน ๑ บาท ตริภุฏก ๑ บาท ชะลูด ๑ บาท อบเชย ๑ บาท คำฝอย ๑ บาท การบูร ๑
บาท ชิงแห้ง ๑ บาท เกษรทั้งเก้าสิ่งละ ๑ บาท คล้า ๑ บาท ตะไคร้ ๑ บาท ไพล ๑ บาท กะทือ ๑ บาท ขมิ้นอ้อย ๑
บาท ขมิ้นชัน ๑ บาท ใบมะกา ๑ บาท ใบส้มเลี้ยว ๑ บาท ใบมะนาว ๑ บาท ใบมะกรูด ๑ บาท ใบมะงั่ว ๑ บาท ใบ
มะฝู ๑ บาท ใบ(มะ)เมียว ๑ บาท ใบส้มป่อย ๑ บาท ใบไผ่สีสุก ๑ ใบไผ่ป่า ๑ เถาวัลย์เปรียง มะกล่ำไก่ แก่นขี้เหล็ก
๑ แสมทั้ง ๒ ยาตำ ๔ ผักคูน ๕ ผัก เกลือทะนาน ๑ ก้านสะเดา ๑ บอระเพ็ด ๑ ยานี้ต้มกิน แก้ด้านเลือดด้านลม แก้
กระษัยสารพัด ถ้าผู้หญิงกิน สุราครึ่ง น้ำยาครึ่ง ๑ ดินักแล

ยาชา

ท่านให้เอาโกฐทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕ ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ ลูกกระวาน กานพลู ลูกเลว ตูตหมุดตอหมา ยาทั้งนี้
ท่านให้เอาหนักสิ่งละ ๑ บาท ตำผงปั้นเป็นเม็ดน้ำมะนาวสุราก็ได้

(คัมภีร์ชวตาร)

เมื่อจะให้โทษแก่มนุษย์ทั้งปวง เพื่อเหตุดังนี้จึงกล่าวแก่ว่า มนุษย์ทั้งหลาย บริโภคอาหารจะได้เสมอกัน
หามิได้ ลางจำพวกมากกว่าอ่อม ลางจำพวกคืบยั้งนัก เน่ายั้งนัก หยาบยั้งนัก น้อยยั้งนัก ล่วงเวลายั้งนัก ผิดฤดูยั้งนัก
อยากเลือดเนื้อผู้อื่นยั้งนัก ๘ จำพวกนี้ เป็นอาหารให้โทษ ใช้แต่เท่านั้น บุคคลบางจำพวก **ลิต อุนห์** ต้องร้อนแลเย็นยั้ง
นัก เหตุดังนี้ขอโหวตจะจึงพัดขึ้นไปหาอุทังควาตะ บางที่อุทังควาตะพัดส่งหาโหวตจะ จึงพัดโลหิตเป็นฟอง อาหาร
อากาศ(ร) ๓๒ จึงเคลื่อนจากที่อยู่จึงมีกระทุ่ถามซึ่งแพทย์ผู้ใหญ่ว่า บังเกิดเหตุอันใดบุคคลจึงเป็นไข้แพทย์ผู้ใหญ่อจึงวิเศษ
ว่า อาศัยลมอันหนึ่งชื่อ หทัยวาตะ อาศัยอยู่ในน้ำเลี้ยงหัวใจ พยาธิสรกรรมบังเกิดขึ้นขณะใด ลมก็บังเกิดขึ้นขณะนั้น
มรณั นยตั เขยย ชิวิตตั ถ้าและมนุษย์ผู้ใดมีความตายเป็นอันเที่ยง แลชิวิตตรอนสิ้นโดยแท้แล้ว ยามิหาย ถ้าเป็น
ปัจจุบันโทษ แลมรณสรกรรมยังมีติด ฟังให้สิ้นยาระงับลงในหทัยวัลดูเสียก่อนแล

ขนานหนึ่งชื่อว่า เทพจิตรอารม

ท่านให้เอาตรีผลา ๒ สลึง เปลือกลูกตะค่าน ๑ สลึง ขอนดอก ๑ บาท กฤษณา ๑ บาท กระลำพัก ๑ บาท
ชะลูด ๓ สลึง อบเชย ๑ บาท ชะเอมทั้ง ๒ สิ่งละ ๑ บาท เกษรพิภูล ๓ สลึง เกษรบุรณาค ๒ สลึง สารภี ๑ บาท
ลูกจันทน์ ๑ เฟื้อง ดอกจันทน์ ๑ เฟื้อง เทียนทั้ง ๕ สิ่งละ ๑ เฟื้อง โกฐสอ ๑ บาท โกฐพุงปลา ๒ สลึง เปราะหอม ๑
บาท ๒ สลึง ดอกพริกไทย ๑ บาท จันทน์ทั้ง ๒ ๑ บาท ๓ สลึง ชะมด ๑ บาท กะเจตนะนาว ๑ บาท การบูร ๑
บาท พิมเสน ๑ บาท ๓ สลึง ลูกสะเดาอ่อน ๑ ตำลึง ดอกมะลิสดเท่ายาทั้งหลายนั้นเอาน้ำกลั่นทำกระสาย บดเป็นแท่ง
ไว้เท่าลูกมะแว้ง ละลายน้ำร้อน น้ำส้มซ่า น้ำผึ้ง สุราแทรกน้ำปรอทชันทสกกร กินแก้ลมสวิงสวาย ใจกระหนกระหาย
แลลมตรีโทษอันบังเกิดในหัวใจ แก่น้ำเลี้ยงหัวใจชุ่มมวกก็ได้สิ้นแล

ขนานหนึ่งชื่อ เทพกล่อมอาวุธ(กล่อมอารมณ์)

แก้ลมปัจฉิมที่สุด แก้ลมตรีโทษ ทัฬหยาตะอันบังเกิด จะหม้อข้าวเดือด อันเป็นทักขิณโรค ท่านให้เอา ลูกชาเทศ ๑ กฤษณา ๑ กระลำพัก ๑ ขอนดอก ๑ ชะลูด ๑ อบเชย ๑ ชะเอมทั้ง ๒ ดอกส้ม ๘ ประการ ๑ ดอกชิง ๑ ดอกข่า ๑ ดอกขมิ้น ๑ ดอกกะทือ ๑ เทียนทั้ง ๕ โกรฐสู ๑ ดอกพิบูล ๑ ดอกบุนนาค ๑ สารภี ๑ ลูกผักเสี้ยนทั้ง ๒ หิ่งห้อย ๑ ใบกะท่อม ๑ เปราะหอม ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๒ สลึง ดอกมะลิ ๒ ตำลึง จันทน์ทั้ง ๒ สิ่งละ ๑ บาท พิมเสน ๑ บาท ๑ สลึง การบูรเท่ายาทั้งหลาย เอาน้ำผึ้งเป็นกระสาย บดเป็นแท่งเท่าหาวย น้ำกระสายมิได้ห้ามมิให้กิน ๙ เม็ด ๑๑ เม็ด แก่ดั่งกล่าวมานี้แต่ต้นนั้นหายแล

ปูนป ปริ ทสเสนติ จักสำแดงในเบื้องต้นให้มาเถา อธาธานะ วา วาตา อุปปนฺนิ อันว่าลมบังเกิดในที่เบื้องต้น คำคือว่า ลมอัมพฤกษ์ ๑ อัมพาท ๑ ลมเกิดแต่ปลายเท้าไป トラบเท่าเบื้องต้นหวาดหวั่นไหวทั้งสรรพิกาย ย่อมถึงแก่ วินาศเป็นอันมาก โดยอธิบายในคำภีร์ทั้งหลายเป็นต่าง ๆ นั้น ในชีวิตานขานว่าจะได้สมควรนั้นหาไม่ได้ ว่าอัมพฤกษ์ อัมพาททั้ง ๒ นั้นเป็นที่ตั้งเป็นฐานแห่งลมทั้งหลาย อันบังเกิดได้ ได้ละ ๑๐๐ ละ ๑๐๐๐ จำพวก แพทย์จะได้หยั่งรู้ หาไม่ได้ แต่อัมพฤกษ์ อัมพาทนั้น **ยถา** มีครุวรรณะดุจขี้อย่อมเป็นที่ตั้ง ดินประสีวลแลลูกกระสุนแลเพลิงจึงจักแก่นออก จากลากล่องประหารซึ่งสารพัดสัตว์ทั้งปวงให้วินาศฉิบหาย อัมพฤกษ์ อัมพาทเหมือนหนึ่งลากล่อง ซึ่งอันประกอบ เหมือนหนึ่งลมจรรนั้นแล

ฉพพิเรวาทา อลิวิสิวิย อุปปนฺนชเร วุตต วตตี วตตี จริ อันว่าลมจับตั้งสารพิช อันบังเกิดในคนไข้นั้น ๖ จำพวก อันเราจักกล่าวไปนั้น คือ ลมกาฬสังคลี^{๑๒} ๑ ลมชีวหัสตมภ์^{๑๓} ๑ มหาสตมภ์ ๑ ทักขิณโรธ^{๑๔} ๑ อังม ๑ อีแอน^{๑๕} ๑ นอกกว่า ๖ จำพวกนั้น ลมอินทรธนู^{๑๖} ๑ ลมกุมภณชยักรษ ๑ ลมอัคคมุขี^{๑๗} ๑ ลมราทยักรษ ๑ ลมบาทะจิต ๑ ลมพุทธยักรษ ๑ ลมจำพวกเหล่านี้บังเกิดแต่มนุษย์ผู้ใด มนุษย์ผู้นั้นตกเข้าอยู่ในมือพญามัจจุราช จะรักษา เป็นอันยากแล

ลมกาฬสังคลีนั้น ถ้าจับให้หน้าเขียว ขอบตาเขียว บางทีจับใจๆ สั่น ลางทีให้ถอนหายใจอืดอืด ดิ้นๆ รนๆ ดุจจะตีปลาให้หลุดเป็นวงดำแดงขาวเหลืองเท่าใบพุททรา เท่าแวนน้ำอ้อย กำหนดเป็นยามด ลางคนเป็นล่ออย่างๆ แล

ลมชีวหัสตมภ์ เมื่อแรกให้หาว เรอ รากเหียน แล้วข้ากระไคร่นั้นหุมเขามิได้ ให้นิ่งแนไป เรียกมีพื้น ปลุกมีตื่น กำหนดแต่ ๑๖ ยาม ลางคนเป็นล่ออย่างๆ แล

มหาสตมภ์ ให้หาวนอนเป็นกำลัง ให้หวาดหวั่นไว้อยู่ในใจ บอกผู้ใดมิได้ ก็นอนกำหนด ๔ ยาม เป็นล่ออย่าง เดียวกันแล

ทักขิ(ณ)โรธ เป็นไขอันใดๆ ก่อนจึงให้เท้าเย็น มือเย็น ให้ตาชุ่มมัว ห้ามมิให้วางยาทัย ให้จับตื้นขึ้นมา ยุตเท่าใดๆ มียอยู่ เจริจามีได้ ให้ลิ้นกระด้างคางแข็ง ๒๔ ยาม เป็นกำหนด ลางคนเป็นล่ออย่างๆ แล

^{๑๒} โรคลมชนิดหนึ่งเกิดขึ้นภายในกาย มีอาการหน้ามืด ผิวหน้าเป็นสีเขียวคล้ำ ขอบตาเขียว ใจสั่น แน่นในอก บิดตัวและคืนเหมือน ปลาถูกทุบหัว

^{๑๓} ชื่อลมชนิดหนึ่ง เมื่อแรกจับมีอาการหาวนอน ร่วงมาก ใจคอหวั่นไหวระส่ำระสาย ขากรรไกรแข็ง นอนนิ่งไม่รู้สึกกาย

^{๑๔} ชื่อโรคลมชนิดหนึ่ง เมื่อมีอาการขึ้นนั้นเป็นไขอยู่ก่อนแล้ว ตัวร้อนแต่มือเท้าเย็น ตามัว กระสับกระส่าย ลิ้นกระด้างคางแข็ง พุดไม่ได้

^{๑๕} ชื่อโรคลมชนิดหนึ่ง เกิดขึ้นเนื่องจากเป็นไข้ ตัวร้อนจัด มีอาการดุจใช้สันนิบาตอยู่แล้ว เกิดกองธาตุมืดปกตึ้นทำให้มีอาการชัก ตัวงอแงไปข้างหน้าและแอนไปข้างหลัง อาการที่อแอนไปมานั้น หากลิ้นเสียงดังเฝาะเมื่อใดจะตายทันที

^{๑๖} เป็นอาการของโรคลมชนิดหนึ่ง เกิดขึ้นเนื่องจากเป็นไข้เหมือนอาการใช้รากสาตอยู่แล้ว มีเม็ดผุดขึ้นเป็นวงล้อมรอบสะดือ มีสี ดำแดง เขียว เหลือง วงนั้นผุดขึ้นไปตามชายโครงจนถึงหน้าผาก หลึงเป็นเบื้องซ้าย ชายเป็นเบื้องขวา โรคลมนี้ทำพิษในดวงใจ ทำให้มีอาการ เพ้อคลั่ง พุดเพ้อเหมือนผีเข้าสิง

^{๑๗} อาการของโรคลมชนิดหนึ่ง เกิดขึ้นกับเด็กและผู้ใหญ่ มีอาการชักดิ้นบิดตัวแล้วแน่นิ่งหมดสติ

ตติยาวิโรชนั้นให้ทำเย็น มือเย็น เป็นลูกกลิ้งอยู่ในท้อง ให้จุกร้องดังเสียงสัตว์เดรัจฉาน ลางทีให้ปวดแต่แม่เท้า ขึ้นมาจนหัวใจ นิ่งแนไปดั่งพิชงูเห่า กำหนด ๗ ยาม ลางคนเป็นลอย่างๆ แล

อึ้งม้อแอ่น เมื่อลมไข้เหมือนสันนิบาต เมื่อจับอึ้งม้อไปข้างหน้า อึ้งม้อแอ่นไปข้างหลัง เมื่อจับนั้นเสียงลั่น เพาะแล้วเมื่อใดตายเมื่อนั้น กำหนด ๓๒ ยาม ลางคนเป็นลอย่าง

ลมอินทร์ธนู เมื่อลมไข้เหมือนรากลาก เป็นวงล้อมสะดือ ดำแดงขาวเหลืองเท่าวงน้ำอ้อย แต่ชายโครงตลอด หน้าผาก พิชให้อึ้งม้ออยู่ในใจ ให้เพื่อพกดั่งผีเข้าอยู่ ถ้าหญิงเป็นชาย ชายเป็นขวา ตัดกำหนดแต่ ๒๔ ยาม ลางคน เป็นลอย่างแล

ลมกุมภกันทยักษ์ ลมไข้ยังสันนิบาต เมื่อจกให้ชัก มือกำตีนกำ เรียกจึงสมประดี มิเรียกมิสมประดี กำหนด ๑๑ วัน ๒ ยาม ลางคนเป็นลอย่าง

ลมอัคคมุขี เป็นทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ให้ตื่นร้อง แลเล่าชักแนไป มิเป็นสมประดี กำหนด ๗ ยาม ๕ ยาม ลางคน เป็นลอย่าง

ลมราษยัณษ์^{๑๘} ลมไข้สันนิบาต เมื่อจับให้มือกำ ตีนกำ ลิ่นกระด้างคางแข็ง พุดมิได้ กำหนด ๑ วัน ๗ ยาม ลางคนเป็นลอย่าง

ลมบาทหะจิต^{๑๙} ลมไข้ยังสันนิบาต เมื่อจับให้เพื่อพกว่านี้ว่านั้น ทำอาการดั่งปีศาจเข้าอยู่ บางทีดั่งปีว่า สารีบาต ก็คลั่งก็ทุกลิ้น เพราะเหตุจิต รัสระสาย กำหนด ๗ วัน ๙ วัน ๑ ยาม ๓ ยาม ๗ ยาม ลางคนเป็น ลอย่าง

ลมพุทธยัณษ์^{๒๐} ให้ระสร่าสาย ขบฟัน เหลือกตา กำมือ กำตีน ปากเปี้ยว ตาแตก แยกแข็ง แยกขา กำหนด ๑๑ วัน ยาม ๑ ยาม ๓ ยาม ๗ ลางคนเป็นลอย่างๆ แล

ลมจำพวกเหล่านี้ยากนักเป็นหรือฉันทาคาต ให้เอาวิปพญามาบรรทัดวางก่อนแล้วให้พิจารณาดูทวารหนักเบา ถ้ายังอ่อนอยู่ให้วางแก้ต่อไป ประการหนึ่ง ผิวเนื้อชืดก็ดี แม่มือลงหาเลือดมิได้ ยกมือขึ้นเขียวชืดตัดในหนึ่งโสด ในคำภีร์ มหาชัยรัตโศตตรัสว่า โลहितโทษแก่หญิงประสูตลูกแลทั้งชาย แลให้โลหิตย้อมตีขึ้นไปถึงแก่พินาศฉิบหายแลโลหิตทำพิษ ต่างๆ ในชั่วคราวชาน ต่อมีลมเหล่านี้ โลहितให้โทษแก่สารพัดสัตว์นั้นแล

ถ้าลมจำพวกเหล่านี้ มีโลหิตก็มิได้ให้โทษแลหนึ่งโสดให้พิจารณาว่า ลมบังเกิดในเส้นแล เมื่อสิ้นเลือดแล้วกระดูกละผิวหนึ่งแลหัวใจฟังพิจารณาว่า ยาสิ่งนั้นจะซาบเข้าไปในที่นั้นๆ

ถ้าลมจำพวกใดเกิดในเส้นขอบ^{๒๑} นวดแลยาประคบเส้นยากินหาย ลมจำพวกใดเกิดในเนื้อขอบพอกยากินหาย ลมจำพวกใดบังเกิดในเลือดให้ปล่อยหม้อน้อยพอก แลสับสีกินยาหายแล ลมจำพวกใดบังเกิดขึ้นในผิวหนึ่ง กระดูกล ขอบ ทำน้ำมันประคบ พอก นาบ กินยาหายแล ลมจำพวกใดบังเกิดในผิวหนึ่ง ขอบทำยารมแลออกเลือด^{๒๒}หายแล

แต่นี้สืบไปเบื้องหน้า จะว่าด้วยลมต่อไป สิทธิการิยะ

ขนานหนึ่งชื่อว่า วาตาพินาศ เอาเบญจกุลสิ่งละ ๒ สลึง ลูกคนที่สอง ๑ ใบหัสศุน ๑ ตรีผลา ๑ ลำพัน ๑ เทียนทั้ง ๕^{๒๓} มหาหิงค์ ๑ ยาตำ ๑ ใบ(มะ)ตุ้ม ๑ ใบกระวาน ๑ ใบสลอด ๑ ซีลา ซีล่อม ลูกโหระพาเทศ ๑ กก ๑ ผิวมะกรูด ๗ ลูก ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๓ สลึง ๑ เพื่ออง ดีเกลือ ๑ ตำลึง เอาสมอกินลง ๓ ตำลึง สลอดเม็ดเอาแต่ ๓ เม็ด บดด้วยน้ำส้ม ๘ ประการจำเพาะมักสดกินไปประจุลมร้ายทั้งปวง แลลมทั้งหลายก็หายสิ้นแล

^{๑๘} ชื่อโรคลมชนิดหนึ่ง มีอาการเป็นไข้ ตัวร้อน ชักมือเท้ากำอง ลิ่นกระด้างคางแข็ง คอแข็ง ตาเหลือง เป็นต้น

^{๑๙} ชื่อโรคลมชนิดหนึ่ง เป็นลมที่เกิดขึ้นในกาย พัดจากปลายเท้าถึงกระหม่อม ทำให้มีอาการชัก ตาเหลือง ปากเปี้ยว อีกอาการ หนึ่งทำให้จิตใจฟุ้งซ่าน สะดุ้ง ตกใจหรือเพ้อคลั่งเหมือนปีศาจเข้า เป็นต้น

^{๒๐} ชื่อโรคลมชนิดหนึ่ง มีอาการให้เสียชยโครง เจ็บกระดูกสันหลัง ลูกนั่งไม่ได้ ทำให้เป็นรำมะนาด และตามืด

^{๒๑} ในที่นี้หมายถึงตรงกับโรค หรือดับพิษของโรคได้

^{๒๒} การดูดเลือด โดยใช้ปลิงดูด

^{๒๓} พืชสมุนไพร ๕ ชนิด ได้แก่ เทียนดำ เทียนแดง เทียนขาว เทียนข้าวเปลือก และเทียนตักแตน

ยาขนานหนึ่งชื่อ เบญจขันธให้เอา เบญจขี้เหล็ก ๑ เบญจจุล ๑ เบญจกระเทียม^{๒๔} ๑ เบญจโกฐ ๑ เบญจสมอ ๑ เบญจเกลือ ยาทั้งนี้ต้ม ๓ เอา ๑ กินหาย ลมทั้งปวงอันบังเกิดขึ้นในเส้นเอ็นหาย

ภาคขนานหนึ่งเชี่ยวชาญพิษ ให้เอาใบพริกไทย ๑ ใบสะค้าน ๑ ใบตีป्ली ๑ ใบมะตูม ๑ ใบแสม ๑ ใบลำพัน ๑ ใบหัสคุณ ๑ ใบกระวาน ๑ ใบผักเสี้ยนทั้ง ๒ ใบวัลย์เปรียง ๑ ใบโหระพา ๑ ใบแมงลัก ๑ ใบกะเพรา ๑ ใบมะระ ๑ ใบผักกะฉอม ๑ ใบพรมมิ ๑ ใบมะกา ๑ ใบขี้เหล็ก ๑ ใบคนที่สอ ๑ ใบ(มะ)กรูด ๑ ใบมะนาว ๑ ใบมะคำไก่ ๑ ใบมะฝู ๑ (ใบมะ)เม็ย (๑) ใบมะเฟือง ๑ ใบสลอด ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๒ สลึง กะทือ ๑ เปลือกทองหลาง ๑ เจตมูลเพลิง ๑ ดอกดิ่ง ๑ ผักแพวแดง ๑ กระดอม ๑ หัวหมู ๑ ลูกพูลึงกะสา^{๒๕} ๑ ซี่ล่อม ๑ (ซี)ลา (๑) เบญจเทียน ๑ มะแว้งทั้ง ๒ มะเขือขึ้น ๑ สมุลแว้ง ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๑ บาท ๓ สลึง เปราะหอม ๑ ตำลึง ๑ บาท ใบสะเดากิ่งยา ใบพิมเสนเท่ายา ๑ เมื่อจะบดเอาแก่นสน ๑ กฤษณา ๑ แก่นปฐุ ๑ สักขี ๑ กระลำพัก ๑ ขอนดอก ๑ ชะลูด ๑ โกรฐทั้ง ๕ เกษรบัวน้ำ ๕ บัวบก ๕ เอาดอกมะลิสดเท่ายาต้ม ๓ เอาน้ำมาบดยานั้นปั่นเป็นแท่งเท่าลูกพุทรากิน ๓ เม็ด ๕ เม็ด

ถ้าจะแก้กาฬสิ่งคลี่ละลายสุรา

ถ้าจะแก้ลม(ชีว)หาสดม

มหาสดมละลายน้ำมะกรูด มะงั่ว มะนาว

ถ้าจะแก้ลมทักขิณโรคละลายน้ำผึ้ง น้ำข่า

ถ้าจะแก้ลมตติยวิโรคละลายน้ำผึ้ง น้ำขิง

ถ้าอึ้งมอ้อแอนละลายเกลือน้ำส้มมะขามเปียก

ถ้าลมอินทรธนูละลายน้ำเบญจจุลต้ม

ถ้าลมกุมภพันธ์ละลายน้ำร้อน น้ำขิง น้ำข่า

ลมอค์คะหมูขี้ละลายน้ำไพล

ถ้าลมราหัยกษละลายน้ำผึ้ง น้ำร้อน

ถ้าลมบาดทะจิตระลายน้ำจันทน์ น้ำยามู^{๒๖}

ถ้าลมพุทธรักษ์ละลายน้ำขิง น้ำไพล ลมกว่านี้แก้โดยทั้งกินทั้งทา แก้ได้สารพัด ลมทั้งหลาย ลมกระสาริตดวง ลมสันดาน ลมวิง ลมเวียน ลมโหก ลมเหียน แก้ลมต่างๆ นำกระษัยต่างๆ เป็นลัทธิหนึ่งเราได้ใช้มาากแล้ว แก้สันนิบาตก็ได้หายมาากแล

สรรพางค์เสียดเอาหัวใจ เอาเทียนดำ ๑ บาท สารส้ม ๑ บาท ขิง ๑ บาท กก ๑ บาท พริกไทย ๑ ตำลึง ๑ บาท ดอกดิ่ง ๑ บาท กระลำพัก ๒ สลึง ขอนดอก ๒ สลึง ตีป्लीเท่ายา ทำผงละลายเหล้ากินหายแล

ภาคขนานหนึ่งคู่กัน เอาพริกไทย ๒ สลึง เกลือสินเธาว์ ๒ สลึง ตีป्ली ๒ สลึง กระเทียมเท่ายา ต้มเป็นผงละลายน้ำผึ้งร้อน กินหายแล

ลมอันหนึ่งเข้าในเอ็นน้อย เอ็นใหญ่ ชักตืน มือแข็ง งอเข้ามิได้ เดินมิได้ เมื่อจับนั้นได้สมมติว่า ลมตะคริว เอาน้ำมันหมู ๑ พริกไทย ๕ ตำลึง หัวดอกดิ่ง ๑ บาท ใส่หม้อพอกไว้ใต้ดิน ๓ วัน แล้วเอาขึ้นมาหุงให้คงแต่น้ำมันจึงเอากานพลู ๑ พิมเสน ๑ กระวาน ๑ การบูร ๑ น้ำมันงูเหลือมใส่ลงทาทากแดดไว้ สำหรับลมดังกล่าวมานั้น ลมมือตาย ลมตีนตายหายสิ้นแล เอาเจตมูลเพลิงทั้ง ๒ อุดพิต ๑ ข่าแก่ ๑ กระเทียม ๑ ชะพลู ๑ ลูกจันทน์ ๑ กลอย ๑ พูลึงกาสา ๑ หัวกระดาดทั้ง ๒ หัสคุณ ๑ ผักคราด ๑ เปลือกมูกมัน ๑ ดอกจัน ๑ พริกไทยเท่ายาทั้งหลาย บดให้แหลกคูลีการ^{๒๗} ด้วยกันละลายน้ำผึ้ง กินเท่าลูกพุทรา แก้ลมสารพัดทุกอัน แลริดสีดวงก็ตี มองครอ์ก็ตี แก้สารพัดทั้งปวงหายแล

^{๒๔} น่าจะเป็น เบญจเทียน

^{๒๕} ลูกพิลังกาสา

^{๒๖} หย้าหัวหมู

^{๒๗} คดุกเคล้ำเข้าด้วยกัน

ขนานหนึ่งชื่อ ประสพธรรม^{๒๘} แก้มจันทาทิก^{๒๙}อันให้สลบทั้งลง(ทั้ง)ราก มิรู้ว่สารีบาตสองคลอง ให้ตื่นมือ
 เขียว แพทย์มิรู้ว่เป็นปวงถึง เป็นลม กำหนด ๓ วัน ให้เอาพิศนาศน์ ๑ ระย่อม ๑ รากไคร้เครือ ๑ กระลำพัก ๑
 ชะลูด ๑ เนระพูสีทั้ง ๒ เบญจกานี ๑ ว่านกีบแรด ๑ ว่านร้อนทอง ๑ ว่านนางคำ ๑ กฤษณา ๑ ขอนดอก ๑ ตุ๊กต่า
 ๑ ดินถนำ ๑ น้ำประสานทอง ๑ ชาตจุแส^{๓๐} ๑ กำมะถันแดง กำมะถันเหลือง ชาตก้อน ๑ ชาตหระคุณ ๑ สน ๑ สัก
 ๑ กระ ... (ลบเลื่อน) มหาสดำ ๑ เทพทาโร ๑ จันทั้ง ๒ พริกหอม พริกอ่อน พริกหาง ๑ พิกุล ๑ บุนนาค ๑ มะลิ ๑
 จำปา ๑ สังคานี ๑ โกรฐทั้ง ๕ หิงทอง ๑ ยาดำ ๑ เบญจกุล ๑ ตรีผลา ๑ ชีลา (๑) ชีลอม (๑) โหระพา ๑ กก ๑
 ดองดึง ๑ ยานี่เอาเสมอภาคสิ่งละ ๑ เพ็ือง ชะมด ๑ พิมเสน ๑ กระจวาน ๑ กานพลู ๑ เปล้าน้อย ๓ สลิ่ง ใบสลอด
 ๕ ตำลึง หัสคุณ ๒ ตำลึง ใบมะตูมเท่ายาบดเป็นแห่งลูกมะแว้งละลายน้ำผึ้ง เป็นต้น แกัดังกล่าวมากหาย ลมทั้งหลาย
 ๑๑๐๐ จำพวกก็หาย แกัดังจนลมหายวาตะ แก้มสะอึกกรายกษณินข้าวกินน้ำมิได้ ลมให้หวยหายสิ้น เราได้ใช้มามาก
 มิได้ขาดเลย

ขนานหนึ่งประสพกานพลู^{๓๑} แกัสารพัดทั้งหลาย ลมใหญ่ ไฟธาตุ ให้เอาลูกจันทน์ ๑ มหาหิงค์ ๑ สะค่าน ๑
 เปราะหอม ๑ เทียนขาว ๑ เทียนยาวพานี ๑ ตรีภูก ๑ ตรีผลา ๑ ไพล ๑ ใบคนทีสอ (๑ หัวแห้วหมู ๑ ผิวมะกรูด
 ๑ สิ่งละเสมอภาค การะบูรเท่ายา ตำผงละลายน้ำร้อนกินเท่าผลพุทพรา แก้มใหญ่ลมน้อยทั้งปวงหายแล)^{๓๒}

สมุดไทยจบหน้าต้นแต่เพียงเท่านี้

^{๒๘} ในคัมภีร์ขวตารใช้ชื่อว่า ประสพธรรม

^{๒๙} ในคัมภีร์ขวตารใช้ว่า ลมบาทาทิก

^{๓๐} ชาตจอส คือ ชาตที่มาจากเมืองจอส ประเทศจีน

^{๓๑} ในคัมภีร์ขวตารใช้ชื่อว่า ประสพการบุน

^{๓๒} สอบทานจากคัมภีร์ขวตาร

หน้าปลาย

กันใส่ขันสำริดเสก ๑๐๘ รดหัวบังกินบัง ฝอยคุนไซ้ไม่ได้เลย มันทนออกไปไกล ๗ โยชน์ แลเสกข้าวสุกให้ลูกอ่อนกิน ลูกอ่อนไม่มีอันตรายเลย เสกข้าวสุกกิน ๒ ปี คงทนทั่วกายแล ถ้าอาพาตข้าวสุกกินถึง ๓ ปี คงทนทั่วกายๆ กระดูกเรา ในกายกลายเป็นเหล็กเมื่อตายเผาไม่ไหม้เลย

ถ้าจะให้คงทนกะพันชาติสิ้นทั้งเรือน ให้เขียนพระคาถาใส่ในกระดานชนวน ลบเอาสองฟองใส่ลงในโอ่งข้าวสาร คนให้ทั่วกันเสก ๗ ที แล้วเอาหุงกินคงทนทั้งเรือนแลยาสนเลย

ถ้าจะให้คงทนชาติ ชูดเอาไขพระ ๑ เจตีสเมาไชย ๑ ไชศรีมหาโพธิ์ ๑ แล้วเอาคาถา ๑๖ ตัว เอาผงดินสอด ประสมกันเข้าด้วยกันไปพรางเสกไปพราง ปั้นเป็นแท่งเสกอีก ๑๖ ที แล้วอมไว้คงทน กระบอง มีดโกน เหล็กจายอด พระเจดีย์ หอกสำริด กริชทองแดง หอกขรัมนเงินลำทอง คงทนอาวุธทั้งปวงขุมได้ถึง ๑๒ ภาษา ทัวทั้งแผ่นดินนี้แล

ถ้าเสกปูนคาคด ต่อคาคดให้เป็น ๓ แห่ง ให้เป็นกันหอยทั้งสามแห่ง เข้าประจันด้วยขี้ศึก ขี้ศึกคงทนอาวุธได้ สิ้นแล

ถ้าเดินทางป่าลงทางไปไม่ได้ ให้ระลึกถึงคุณพระพุทธรูปเจ้า ๑๖ พระองค์ แล้วเดินภาวนาออกไปเถิด พบหนทาง แลไปได้แลเสกใบสมอกินต่างข้าว อิมไปได้ ๗ วันแล เสกสารพัดที่กินคงทนได้สิ้นทุกอัน ถ้าเสกยอดขี้เหล็กเอาแต่ยอด ๓ ยอด ๗ ยอด ก็ได้เสก ๓ ที ๗ ที ก็ได้กินคงทนยิ่งนักแก้โรคด้วยแล เสกอ้อยให้คนใช้จับกิน หายไข้ตาเหลือง ก็หายสิ้น ท้ามกลางคางคอกอยู่ไม่ออก เสกน้ำรดหัวบังกินบังออกง่าย

ถ้าจะสะเดาะประแจ เอาประแจอมไว้ภาวนาไป เข้าไปถูกรุดออกจากกันสิ้น

ถ้าจะนอนในป่าให้หาปานอน เอาก้อนดินก็ได้เอามา ๓ ก้อน เสก ๓ ที ที่งออกไกลออกไปเป็น ๓ ทิศ เข้านอนใน .. (ลบเลื่อน) กระสารพัดศัตรูในป่าทำร้ายไม่ได้เลย

ถ้าจะมีที่ไปมิให้ฝนตกยกมือขึ้นไหว้คุณพระเจ้า ๑๖ พระองค์ แล้วเดินภาวนาออกไป ฝนไม่ตกได้เลย เสก น้ำมนต์รดข้าวของที่เอาไปขายได้กำไรมากแล

ถ้าจะสะเดาะลูกในท้อง เสกน้ำรดหัวบังกินบังออกง่ายแล

ถ้าจะคาดคิดทั้งปวง เสกปูนคาคดเป็นกันหอยออกไปแล ว่าพระคาถาเป่าลงตามปูนคาคดออกไปนั้นขึ้นไม่ได้เลย ถ้าแม่นจะคาดผีที่มีผีดนัก เขียนพระคาถานี้ ๑๖ ตัว ลงที่กระดานชนวน เอาพริกไทย ๗ เม็ด วางลงที่วงพระคาถา เป่าลงที่พริกนั้นกระจายออกจากกัน แล้วลบเอาองค์พระคาถาแล้วเอาพริกไทย ใส่ปากกินเสกแต่ในใจที ๑ แล้วพ่นออกไปเป็น ๘ ทิศ ผิดินไม่ได้เลย มันทนออกไปได้ ๗ โยชน์แล

ถ้าแม่นโจรผู้ร้ายมันไล่ตามตัวเรามา เอาทรายก็ได้ เอาไม้ก็ได้ ขวางทางไว้

ถ้ามันใคร่ตามมาๆ ถึงไม้ๆ นั้นกลายเป็นขวากยกศัตรูปวดตึงแมงป่องไล่ไม่ทันเราเลย

ถ้าศัตรูมันไล่ในปัจจุบันน้ำลายใส่ฝ่ามือเสกหาตัวทาดินแล้วภาวนา ด้วยเป็นเหวก็ตีเป็นตาตะรางก็ดี ขวากยก ไม้ทุกเลยช่องเท่าหัวม้อลอดไปได้สิ้นแล

ถ้าแม่นเดินทางพบศัตรู ให้ภาวนา มันรุกรานักไม่ทำร้ายเราได้เลย

ถ้าโจรมันไล่ตาเรามาเอาด้วย ๑๒ เส้น แล้วผูกเป็นแวนหางพิรอดเข้าเป็น ๑๒ หาง เสก ๑๒ ที แล้วขวางฝาง ทางไว้ทั้ง ๑๒ หาง โจรตามมาไม่ได้เลย ถ้าแม่นมันไม่ฟังมันตามมาถึงที่ใดๆ นั้นกลายเป็นขบผู้ร้ายตายแล

ถ้าจะให้ตัวเราสูงใหญ่สักเท่าใด ให้ทำเลห์เป็นกลจงจะเป็นให้นั่งภาวนา ศัตรูมันแลมาให้อยืนขึ้นภาวนา ศัตรูมัน เห็นตัวเราสูงใหญ่หนักทำร้ายมิได้เลย

ถ้าจะให้ตัวเราเล็กสักเท่าหัวแม่มือ ให้ทำเลห์เป็นกลจงจะเป็นให้อยืนขึ้นภาวนา ศัตรูมันเดินเข้ามาให้นั่งลงภาวนา ศัตรูมันแลดูให้หมอบลงภาวนา ศัตรูมันเห็นตัวเราสอได้ ไม่ทำร้ายได้เลย ถ้าแม่นจะไปนั่งความ

ยาชื่อประทานเทศ

โพล ๑ บาท ข่า ๑ บาท ดอกบุนนาค ๑ บาท ดอกสารภี ๑ บาท จันทน์ทั้ง ๒ สิ่งละ ๑ บาท เปลือกเฉียง
พริ้วนางแอ ๑ บาท เกษรบัวหลวง ๑ บาท แก้วใช้น้ำดอกไม้ น้ำจันทน์แก้ปวดท้อง น้ำขิง ข่า แลลงน้ำเปลือกมังคุด
เปลือกแค น้ำปูนใสฝน

ยากงคาทิพย์

เทียนดำ เทียนแดง เทียนขาว เทียนสัตตบุษย์ เทียนข้าวเปลือก เทียนยาวพาดณี ทั้งนี้เอาหนักสิ่งละ ๑ บาท
โกฐสอ ๑ บาท โกฐหัวบัว ๑ บาท โกฐกระดูก ๑ บาท โกฐก้านมะพร้าว ๑ บาท โกฐจุฬาลัมพา ๑ บาท ลูกจันทน์ ๑
บาท ดอกจันทน์ ๑ บาท กระจวาน ๑ บาท กานพลู ๑ บาท ใบมะยม ๒ บาท ใบมะเฟือง ๒ บาท ใบพิมเสน ๒ บาท
ตำผงแก้ลมร้อนแทรกพิมเสนแก้พิษสำแดง น้ำรากมะพร้าว ว่านน้ำนอแรด น้ำข่าข้าวแก้ตัวร้อน น้ำดอกไม้ น้ำข่า
ข้าวแก้ปวดมวน น้ำกะทิ โพลแก้ท้องขึ้น น้ำขิง ข่าแก้ราก น้ำลูกยอ เทียนดำต้มแก้ลม^{๓๓} น้ำเปลือกแค เปลือกมะเดื่อ
แก้หอบ น้ำลูกยอ พิษนาคนต้มแก้ไข้จับเซื่องซึม น้ำลูกประคำดีควายต้ม

ยาขาวแก้ไข้

เอาชะลูด ๑ บาท อบเชยไทย ๑ บาท กฤษณา ๑ บาท กระจาลำพัก ๑ บาท รากไม้รวก ๑ บาท หวายตะค้า ๑
บาท กระจุกงูเหลือม ๑ บาท น้ำประสานทองสะอาด ๑ บาท ดอกพิทูล ๑ บาท บุนนาค ๑ บาท สารภี ๑ บาท บัวหลวง
๑ บาท ดอกมะลิ ๑ บาท ลูกประคำดีควาย ๑ บาท ลิ่นทะเล ๑ บาท เปราะหอม ๑ บาท ยาทั้งนี้เอาเสมอภาค เอา
ดินสอพองเท่ายาทั้งหลายทำแห้ง แก้ร้อนน้ำข่าข้าว ทั้งกินทั้งพัน แก้ลมร้อนดอกไม้ น้ำจันทน์ น้ำลูกประคำดีควาย แก้
การนำลูกมะกอกเผา ใบทองกลาง น้ำปูนใส น้ำคล้ำแก้ไข้ทั้งปวงวิเศษนักแล ยาทั้งหลาย

สิทธิการิยะ

จะกล่าวถึงเมืองตักกะศิลา มาบังเกิดความไข้เป็นนักษณาตายสิ้นทั้งเมือง คนก็หนีออกจากเมืองมิคะศิลา หา
ใครจะอยู่เมืองมิได้ ยังมีพระฤาษีองค์หนึ่งเห็นคนตายเพราะเป็นอิดำอีดั่งนั้นบังเกิดขึ้นมาตามสันหลัง มันให้เจ็บเข้าถึง
เที่ยง มันให้ร้อนทุรนทุราย ลางที่มันให้เจ็บแต่เที่ยงถึงค่ำ มันร้อนนั้ก ลางที่มันหนาวสะท้าน ฝุดออกเห็นขาวๆ แดงๆ
ลางที่ดำๆ ใหญ่เท่าสามนิ้วมือ ให้พิจารณาเห็นสิ้น ถ้าไข้สะบัดร้อนหนาว เอาผ้าชุบน้ำเช็ดฝ่าตีนฝ่ามือดูเถิด ถ้าเห็นดำๆ
ดั่งเม็ดดา ทานว่าเป็นประดงหิน ถ้าไข้คุดนั้นปวดหัวครั้งตัวว่า ไข้ดาวเรือง^{๓๔} ถ้าฝุดออกมาจนจึ่งเห็น ถ้ามีฝุดคนมิเห็น
เลย ลางที่แดงๆ เห็นไรๆ ดั่งลายโคมนั้น ถ้าไข้สะท้านร้อนสะท้านหนาว เสียบตัวต่ออันนี้ใช้รากสาต แลใช้รากสาตลม
สาริบาดนั้นเป็นเหมือนกัน แต่ว่ามันเป็นต่างๆ ให้กำมือกำตีน ใครมิรู้ว่าผีพรายเข้า ใช้รากสาตหัวมันแดงขาว กดี ๗ วัน
๑๕ วัน ทีหนึ่ง เดือนหนึ่งก็มีตามหนักเบา ลางที่มันเป็นเลือดในท้องให้แก้จ้งเร็วเถิด ให้พิจารณาดูคนไข้ดูให้เที่ยงเถิด
ตีนมันขาวหัวมันดำ ว่า มะเร็งตะมอย^{๓๕} ถ้ามันพิษขึ้นมาว่ามะเร็งทุม^{๓๖} ถ้าขึ้นเหลืองชื่อ ลมกาฬสิงคลี ให้แก้จ้งเร็ว
ลางที่มันให้ลงเป็นเลือดเป็นมูก ถ้าใครมิรู้ว่าเป็นบิดแก้กำเนิดมันให้ตัวเอง ถ้าฝุดออกมาแดงดั่งลูกตำลึงสุกชื่อว่า การดง
ถ้าฝุดออกมาเป็นวงเขียวขาวชื่อ การสมุท^{๓๗} ถ้าฝุดออกมาเป็นลูกมะแว้งสุกบาดำๆ ชื่อ การดำ

สิทธิการิยะ

^{๓๓} ลง อาการของโรคท้องเสีย ถ่ายอุจจาระบ่อยๆ จนร่างกายอ่อนเพลีย

^{๓๔} ไข้ดาวเรือง ชื่อโรคอย่างหนึ่ง เกิดขึ้นเพราะพิษไข้ มีอาการปวดศีรษะตัวร้อน หอบ สะอึก ลิ่นกระด้างคางแข็ง ภายใตงกายมีเม็ด
ฝุดขึ้น และเมื่อฝุดออกมาภายนอกผิวกาย เม็ดนั้นจะมีลักษณะเป็นผื่นแดงเป็นวงดั่งลายโคมครั้งลูก

^{๓๕} ไข้มะเร็งตะมอย ชื่อโรคชนิดหนึ่ง มีเม็ดฝุดขึ้นขนาดเท่าหัวแม่มือ ฐานขาวหัวดำ พิษของโรคทำให้เป็นไข้ตัวร้อน สะบัดร้อน
สะบัดหนาว มักฝุดขึ้นตามแขน ขา

^{๓๖} ไข้มะเร็งทุม (ไข้มะเร็งปากทุม) ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เกิดขึ้นภายนอกกาย มีเม็ดฝุดขึ้นที่หลัง สันฐานยอดเขียวเหมือนสีคราม
ลักษณะเหมือนรอยฟกบวมตามตัว

จะกล่าวถึง อีต้ออีดาง รากสาด^{๓๗} ปรกกายตาด^{๓๘} หงระหัด^{๓๙} คันสุด^{๔๐} ทั้งปวงให้ว่ากำเนิดไข้ทั้งหลาย

ถ้าออก(อี)ดำชั้นมัน ผุดขึ้นมาดำเท่าสามนิ้วมือรายนัก

ถ้าออกอีแดงมันผุดขึ้นมาแดงดังชาคนั้นแล

ถ้าออกรากสาดมันผุดขึ้นหัวไหลๆ ประคุดปรกกายเพลิงนั้นแล

ถ้าเป็นปรกกายตาดมันลามไปเป็นไขปลา มันให้ออกดั่งปอกหมูทั้งตัว อันว่าคันหะสุด ผุดดั่งหัวผุด ทั้งตัวมัน กลับเอาหัวเข้าไปข้างในนั้นแล

ถ้ามันดำนั้นมันเกิดรากสาด ไปทั่วสรรพางค์ตัว คนมีรู้จักแก้พิษย่อมตายเสียเป็นอันมาก ไข้จำพวกนี้มันชอบยา เย็น ยาพาดเพื่อน ห้ามยานัตถ์ ยาทำน้ำมัน ยาอาบน้ำร้อน ยาผสมพะสือเอาเลือด ยาประคบ ยาร้อนโรครักตาย ถ้าจะ ใครรู้กำเนิด เอาเทียน ๓ เล่ม จุดส่องดูเห็นเป็นวงเขียว วงขาว วงแดง ด้านอยู่ในเนื้อ

ถ้าผุดออกมานอกเนื้อเห็นเส้น แต่ถ้าผุดขึ้นที่ลิ้นชีพีหัวอก ขึ้นจนลามรอบตัว ชื่อว่า รากสาด

ถ้าผุดออกดำออกแดง เมื่อลมไข้ๆ ปวดหัว เสียดหลังเจ็บหัวทั่วตัวพิษขึ้น แลตั้งยุบขบ ลางทีให้เว้นวัน มันให้ สะท้านหนาวตัวสั้น หายสั้นแล้วมันร้อน ใครรดน้ำแล้วมันให้มันไปเป็นอีต้ออีดาง

เมื่อลมไข้ให้แปรด้วยยานี้ รากทุมทาม ๑ ยารากขาว ๑ รากชุมเห็ดเทศ ๑ รากย่านาง ๑ ผ่นด้วยน้ำขาวข้าว ทั้งกินทั้งขโลม ต้มยานี้กินรวมดับแปรพิษ ประดงหัด ประดงเลือด ไข่สันนิบาต สกานผืนขึ้นให้ขัดปวดเสบปวดร้อน เอาครอบแกรบ ๑ รากขี้กาแดง รากฝักเค้า ๑ รากมะแว้งต้น ๑ รากมะเอ็ง ๑ รากมะเขือขึ้น ๑ หัวคล้า ๑ ย่านาง ๑ เอาเท่ากันต้มกิน แปรพิษ ถ้ามีฟงเอายานี้กิน รากคนทา ๑ เถาน้ำนอง ๑ รากมะเดื่อ(อุ)ทุมพร ๑ เท้ายายม่อม ๑ ย่านาง ๑ ต้มกินแก้ร้อนแก้หนาวกระทั่งดี ค่า ๑ ตำลึงทอง

ยาหม้อใหญ่ถอนพิษไข้

เอาสัก ๑ สน ๑ แก่นแสมทั้ง ๒ จันทน์ทั้ง ๒ เขามวกทั้ง ๒ แก่นปฐู ๑ แก่นมะหัด ๑ ขี้เหล็กทั้ง ๕ ราชพฤกษ์ทั้ง ๕ ตรีผลา ๑ ใบมะกา ๑ ลูกขี้กาแดง ๑ รากมะแว้งทั้ง ๒ รากมะเอ็ง ๑ รากมะเขือขึ้น ๑ รากคัตเค้า ๑ รากครอม ๑ รากพุงดอ ๑ รากฝักเค้า ๑ รากเสนียด ๑ บอระเพ็ด ๑ ย่านาง ๑ ฝักไถ่ ๑ กระจดอม ๑ มะคำไก่ ๑ รากชะพลู ๑ หัวแคหัวหมู ๑ รากตองแตก ๑ ยาตำ ๑ เถวัลย์เปรียง ๑ ฝักเสี้ยนผี ๑ หัวคล้า ๑ ก้านสะเดา ๑ ขมิ้น อ้อยต้ม ๓ เอาหนึ่ง ปรงดีเกลือ ยาตำ ๒ บาท กินกระทั่งไข้ฝ่ายหลัง

ยาต้มกินแก้ไข้จุกขัด

เอาแก่นขี้เหล็ก ๑ สน ๑ จันทน์ลูก ๑ ดอกจันทน์ ๑ โศภกระสุน ๑ สมอเทศ ๑ แสมสาร ๑ สารส้ม ๑ ต้ม ๓ เอาหนึ่งกินแก้กล่อน^{๔๑} ด้วย

^{๓๗} การสมุท (ใช้ช่องสมุท, ใช้ช่องสมุท) ชื่อโรคชนิดหนึ่ง มีอาการตัวร้อนจัดมาก ร้อนในกระหายน้ำ ปวดศีรษะมาก ลึนกระด้าง คางแข็ง หอบและสะอึก ก็ยังมีเม็ดผุดขึ้นตามช่องอกและราวม ขนาดใหญ่เท่าผลสะบ้ามอญ รูปสันฐานยาวรี มีสีเขียว บางที่เป็นสีดำ เป็นอาการโรคร้ายแรงรักษายาก

^{๓๘} รากสาด, ไข้รากสาด (ไข้ลากสาด) ชื่อโรคชนิดหนึ่ง อาการของโรคมีหลายชนิด พิษของโรคทำให้ตัวร้อน มือเท้าเย็น ลึนกระด้าง คางแข็ง ไอ อาเจียน มีเม็ดผุดขึ้นเต็มตัว เป็นหัวขาวเหมือนทราย เม็ดที่ผุดขึ้นตามตัวมีหลายสี หลายขนาดตามชนิดของไข้ เช่น สีดำเรียกว่าไข้ รากสาดปานดำ สีเขียวเรียกว่าไข้รากสาดปานเขียว

^{๓๙} ไข้ปรกกายตาด ชื่อโรคไข้กาฬชนิดหนึ่ง พิษของโรคทำให้มีเม็ดผุดขึ้นเต็มตัว มีอาการตัวร้อน ปวดตามเนื้อตัว กระดุก ศีรษะ ลึนกระด้างคางแข็ง

^{๔๐} น่าจะหมายถึง ไข้หงส์ระหัด (หงษ์รัตนหัด) ชื่อโรคชนิดหนึ่ง มีอาการตัวร้อนจัด มือเท้าเย็น หอบสะอึก ลึนกระด้างคางแข็ง จับไข้ไม่เป็นเวลา เมื่อเวลาไข้จับตัวเกร็งแข็งเหมือนท่อนไม้ เป็นต้น

^{๔๑} น่าจะหมายถึง ไข้จันทุตร (ไข้จันทรสุตร) ชื่อโรคอย่างหนึ่ง เกิดขึ้นภายนอก เป็นเม็ดเล็กๆ ยอดแหลม ผุดขึ้นเต็มตัว มีอาการ ตัวร้อนจัด มือเท้าเย็น หอบ สะอึก ลึนกระด้างคางแข็ง จับไข้ไม่เป็นเวลา หากเป็นช่วงที่พระจันทร์ขึ้นพิษไข้จะรุนแรงขึ้น

ยาต้มกินแก้ไข้รากสาดสันนิบาตคั้ง

เอากระล่ำพัก ๑ โกรฐทั้ง ๕ ตรีผลา ๑ ดอกบุนนาค ๑ จันทน์ทั้ง ๒ ไบมะกา ๑ เทียนทั้ง ๕ สะค้าน ๑ ดอกบัวหลวง ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ย่านาง ๑ เท้ายายม่อม ๑ เนระพูสี ๑ ขี้กาแดง ๑ บอระเพ็ด ๑ กฤษณา ๑ สังกรณี ๑ ต้ม ๓ เอาหนึ่ง แก้รากสาดสันนิบาตคั้ง

ยาต้มแก้คั้งแก้ร้อน

แก่นสน ๑ สักขี ๑ จุกกะโรหิณี ๑ ลูกจันทน์ ๑ โกรฐสอ ๑ เขามวก ๑ โกรฐจุฬาลัมพา ๑ จันทน์หอม ๑ ฝักหวง ๑ กระจดอม ๑ บอระเพ็ด ๑ สารพัดดอกบัวต้มกินแก้คั้งรากสาด

ยาแก้ขัดเบา

เอารากมะกอกอ่อน ๑ ทองหลางใบมน ๑ ใบสัปรด ๑ ใบขนุน ๑ ดินสอพอง ๑ ดินประสิ่ว ๑ ขี้जू ๑ ฝักหวง ๑ หญ้าแพรก ๑ หญ้าปากควาย ๑ กระจดอม ๑ ต้มกินแก้รากสาดสันนิบาต ตัวร้อนก็หาย

ยาชะโลมเชียว

เอาใบตำลึงตัวผู้ ๑ ใบผักเป็ด ๑ ใบสมิ ๑ ใบขี้เหล็ก ๑ สันพร้าวหอม ๑ ใบพิมเสน ๑ หางตะเข้ ๑ ใบพรหมมิ ๑ ฮ่องกงย่าน ๑ ใบครอบจักรวาล ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ใบเงิน ๑ ใบทอง ๑ ใบระงับ ๑ ใบชิงช้าชาลี ๑ ใบขี้หนอน ๑ เขาหัวดอน ๑ ใบทุมทาม ๑ ใบแพงพวย ๑ ปั้นเป็นแท่งละลายน้ำชาข้าว น้ำดอกไม้ ชะโลมแก้พิษร้อน เหลา (แก้) พิษน้ำมัน

ยาขาวฟันไข

เถาชิงช้าชาลี ๑ เถาตำลึง ตำนอนกล้ำเอานวน ๑ ดินสอพอง ๑ ไคล้เสมา ๑ โกรฐน้ำเต้า ๑ เขามวกขาว ๑ จันทน์ขาว ๑ ฝักเค้า ๑ ดอกมะลิ ๑ สารภี ๑ ดอกบัวขาว ๑ ดอกบัวหลวง ๑ หอยแครงเผาไฟ ๑ บดเป็นแท่งไว้ ละลายน้ำชาข้าว กิน ฟัน ชะโลมทาหายแล มันให้ทุรนทุรายผุดลุก ผุดนั่ง มันให้มัวในใจกำหนด ๗ วัน การนั้นจะ คื่น เอาน้ำจืดลูกราคาตีควาย ๑ รากล่ำโพงกาสะลัก ๑ รากขี้กาแดง ๑ ปากกาขามน ผ่นด้วยน้ำปูนใสจุดการ ขนานหนึ่งเอาข้าวเม่าเหลก ๑ ลูกในมะนาว ๑ ฝิ่น ๑ น้ำมะนาวเป็นกระษัย ปั้นแท่งละลายน้ำปูนใส น้ำครั้นจืดหายแล

ยาจุดการบวมลมสันนิบาต

ลูกราคาตีควาย ๑ ฝักส้มป่อย ๑ เบี้ยจัน ๓ เบี้ย ลูกในสะบ้า ๑ วายตะคา ๑ กระจดงูเหลือม ๑ ยาทั้งนี้ เเผาให้ไหม้ ตีสีด ๑ พริกไทย ๑ ขิง ๑ กระจดเทียม ๑ บดเป็นแท่ง จุดอันบวมลมหาย ละลายน้ำกล่ำ (ลบเลื่อน) ..าน แตกเปื่อยเนาเอายานี้ทา ตาไม้ไผ่ป่า ๑ รากล่ำโพงกาสะลัก ๑ ขี้जू ๑ กระจดงูเหลือม ๑ เล็ดมะนาว ๑ ยาทั้งนี้เผาไฟ บดปั้นแท่ง ละลายน้ำครั้นทาแก้เปื่อยเนาหาย

ยาแก้รากสาดอีดำอีแดงปานดำปานแดง

สังวาลย์พระอินทร์ หงส์ระทต เอากาฝากกะม่วงกะรอน ๑ รากไก่เห ๑ หงอนหมู ๑ เข้มเหลือง ๑ จันทน์ ทั้ง ๒ แก่นสน ๑ ย่านาง ๑ หางนกกาสิง ๑ ระย้อม ๑ พิศนาศน์ ๑ เจตตพังคี ๑ วายตะค่า ๑ วายตะมอย ๑ เนระ พูสี ๑ ชะเอมเทศ ๑ ลูกราคาตีควาย ๑ มหาสดำ ๑ สิหวด ๑ รากสะแก ๑ รากจิงจ้อ ๑ คันทรง ๑ เบญจกานี ๑

^{๑๒} กล่อน โรคกระษัยชนิดหนึ่ง เรียกว่า กระษัยกล่อน โรคกระษัยเกิดแต่สมุฏฐานธาตุทั้ง ๔ มี ๕ ชนิด คือ ๑. กระษัยกล่อนดิน หรือกระษัยดิน ๒. กระษัยกล่อนน้ำหรือกระษัยน้ำ ๓. กระษัยกล่อนไฟหรือกระษัยไฟ ๔. กระษัยกล่อนลมหรือกระษัยลม และ ๕. กระษัยเถา

เขากวาง ๑ งาช้าง ๑ ยารากดำ ๑ นอแรด ๑ เขี้ยวแรด ๑ เขี้ยวเสือ ๑ เขากุญ ๑ เขี้ยวหมี ๑ เขี้ยวตะเข้ ๑ มะยาริมคำ ๑ บั้นเป็นแท่งละลายน้ำชาข้าวกิน การคุมหัวใจรากสาต

ยาสมัฤทธิ์ใหญ่

ให้อาไบนาค ๑ พิมเสน ๑ เปราะหอม ๑ ว่านกีบแรด ๑ ว่านร่องทอง ๑ สามร้อยราก ๑ ดอกบุนนาค ๑ ดอกสารภี ๑ พิกุล ๑ บัวหลวง ๑ ดอกการะเกด ๑ เขากวาง ๑ งาช้าง ๑ เขาวัว ๑ เขากวาย ๑ เขาแพะ ๑ เขาแกะ ๑ จันทน์ทั้ง ๒ บดด้วยน้ำดอกไม้ ดิงเกลือหมกแกก กินแก้เชื่อม แก้วมัว แก้วกระหายน้ำ ทุรนทุราย แก้วหลังดั่งผีเข้า กินยานี้หายแล

ยาชื้อมหานิล

ทั้งกินทั้งทาแก้การ ดับพิษ ไบมะเตื่อ(อุ)ทุมพร ๑ ไบมะเตื่อดิน ๑ ไบมะขาม ๑ ไบระงับ ๑ ไบโคกกะออม ๑ ไบสะแก ๑ จันทน์ขาว ๑ สน ๑ ชะเอมทั้ง ๒ รากมะเขือขึ้น ๑ รากลำโพง ๑ งวงตาลเผา ๑ กระดุกแรงเผา ๑ กระดุกงูเหลือมเผา ๑ กระดุก(งู)เห่าเผา ๑ ลูก(พันธ์ฝักกาด) คั่วให้สุก ๑ ลูกสารพัดพิษ ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ การบูร ๑ สลึง พิมเสน ๑ บดบั้นแท่งละลายน้ำกิน ทาแก้การภายนอกภายใน

ยากินแก้การจับดับ

เอาลูกมะคำตีควาย ๑ คั่วให้เกรียม ไบลานเผาไฟ ๑ น้ำประสานทอง ๑ ทองคำเปลว ๑ บดบั้นแท่งละลายน้ำชาข้าว น้ำดอกไม้ พิมเสนรำหัดกินดียิ่งนัก

ยาแก้การในคอ

เอาลูกมะกอกเผา ๑ ลูกมะคำตีควายเผา ๑ หางปลาช่อนเผา ๑ ไบลานเผา ๑ น้ำประสานทองเผา ๑ ลิ่นทะเล ๑ ระย้อม ๑ ลูกพันธ์ฝักกาด ๑ ทองคำเปลว ๑ ผีนชะมด ๑ ชะมด ๑ พิมเสน ๑ บดบั้นแท่งดิงเกลือหมกแกก อมแก้การแก้ปวดหัว ดินสอพอง ๑ เล็ดมะนาว ๑ บดด้วยน้ำมะนาว บั้นแท่งละลายน้ำมะนาวทาหาย

ยาสม

มหาหิน^{๔๓} ๑ หางตะเข้ ๑ ใบตำลึงตัวผู้ ๑ ใบสมิ ๑ ดินประสิขาว ๑ บดสมใช้ลมปวดหัวหาย

ยาหอม

แก้การจุกเสียดสลักอก สวิงสวาย เอาจันทน์ทั้ง ๒ โกรฐสอ ๑ โกรฐเชียง ๑ โกรฐหัวบัว ๑ เทียนดำ ๑ เทียนขาว ๑ กฤษณา ๑ กระลำพัก ๑ ชะลูด ๑ ขอนดอก ๑ สมุลแว้ง ๑ ดอกบุนนาค ๑ ดอกบัวหลวง ๑ ชะมด ๑ เพื่ออง พิมเสน ๑ เพื่ออง ทองคำเปลวแผ่น ๑ บดด้วยน้ำดอกไม้ กินทาด้วยน้ำดอกไม้ ถ้าผีในอกแทรกน้ามหากาฬ ถ้าลมคับในอกแทรกลูกจันทน์กินหาย

ยาหม้อใหญ่

กฤษณา ๑ กระลำพัก ๑ จันทน์ทั้ง ๒ โกรฐสอ ๑ โกรฐพุงปลา ๑ โกรฐเชียง ๑ โกรฐหัวบัว ๑ โกรฐจุฬาลัมพา ๑ โกรฐก้านมะพร้าว ๑ สมุลแว้ง ๑ ชะมดเชียง ๑ เอาสิ่งละ ๒ สลึง อำพันขี้ปลา ๑ สลึง พิมเสน ๑ บาท ไคร้เครือ ๑ บาท ชะเอมเทศ ๑ บาท น้ำประสานทอง ๒ สลึง บดด้วยน้ำดอกไม้ แท่งเท่าพริกไทย ต้มน้ำชุมเห็ดไทย ละลายกินนอนหลับ สันนิบาตละลายน้ำพร้าวอ่อน น้ำลูกสมอไทย ละลายน้ำจันทน์แก้สวิงสวาย ละลายน้ำลูกบัวแก้ราก ละลาย

^{๔๓} น่าจะเป็น มหาหิงค์

น้ำกระพังโหมร่ำหัด^{๔๔}เกลือกินภายหลัง ละลายน้ำขมิ้นอ้อยแทรกตั้งเกลือม แทรกกวาดซาง ละลายน้ำมะกล่ำเครือกิน
แก้ราก ละลายน้ำหัวหอมกินแก้เสียงแหบแทรกลูกจันทน์ สันนิบาตสัมประชวร ทูตกรีโทษ ละลายน้ำกะเพรา ใช้กำเตา
เจ็บอกนอนมิหลับ เมื่อยตื่นมือ กินอาหารมิได้ หญิงทรงครรภ์ก็ดี เอาหญ้าตีนนก ๑ บอระเพ็ด จันทน์ ชะมด ๑ ต้ม
ละลายยากิน ถ้าใช้กำเตาปวดหัว นอนมิหลับตั้งไข่ กินอาหารไม่รู้จักรส เอาหญ้าตีนนก ๑ ผักโหมหิน ๑ หัวหมู ๑
ต้มน้ำละลายยากิน ถ้าสลดคัดอกตั้งศิลาทับไว้ ผินหน้าผินหลังจุกเสียดบิดตัว แก่นสน ๑ สมุลแว้ง ๑ ต้มละลาย
ยากิน ต้มเอาน้ำขมิ้นละลายยากินแก้กระหายน้ำ สมานปากเปื่อย เอาเสนียดเทศ ๑ ลูกเบญจกานี ๑ มิดหอม ๑ น้ำ
ประสานทอง ๑ เกลือ ๑ บดเป็นแท่งละลายน้ำหมากดิบ ปากเปื่อยหาย

ยาแก้ไข้ตัวแข็ง

เอากระดุงเกลือม ๑ หวายตะค่า ๑ เปี้ยแก่เผา ๑ ลูกพันธผักกาด ๑ คั่วให้เหลืองบดแทรกละลายน้ำครั้นผก
ปลาบแก้แทรกตัวร้อนกะดังหาย

ยาแก้ไข้นอนไม่หลับ

เอาใบชุมเห็ดไทย ๑ ใบสมิ ๑ ผักเค็ด ๑ ลูกผักชี ๑ กัญชา ๑ ลูกพันธผักกาด ๑ บดแท่งละลายน้ำดอกไม้
กินนอนหลับแล

ยาแก้คางแข็ง

เอากะพุงพระมุด ๑ ใบตำลึงตัวผู้ ๑ สะค่าน ๑ ดิงเกลือม ๑ บดบั่นแท่งละลายน้ำมะนาวน้ำครั้น ทาคาบวม
หาย ตีราคาไว้ ๑ ชั่งทอง

ยาแก้ชุกไข้

มหาหิงคุ์ ๑ รำพันหางหมู ๒ บาท เจตมูลเพลิง ๓ บาท สะค่าน ๔ บาท ลูกผักชี ๕ บาท พริกหอม ๖
บาท รากจิงจ้อ ๗ บาท รากชะพลู ๘ บาท ลูกมะตูมอ่อน ๗ บาท ชิงแห้ง ๑๐ บาท สมอเทศ ๑๐ บาท สมอไทย
๑๐ บาท เทียนดำ ๑๒ บาท รากตองแตก ๑๓ บาท เปล้าน้อย ๔ บาท พริกไทย ๑๕ บาท ตำผงละลายน้ำผึ้งกินแก้
ลมเจ็ดจำพวก

ยาลามกะปองไม้

แก้ตานขโมย ตกมูกเลือด ดากออกขึ้นตา เอาเหล้าครึ่ง ๑ น้ำครึ่ง ๑ ผอมเหลืองก็ได้ กะเพราทั้ง ๕ คอบชะ
นางทั้ง ๒ ชุมเห็ดทั้ง ๒ เปลือกสะแกกรด ๗ เล็บมีอนางเท่ายาทั้งหลาย

ยาดองแก้ไอไฟไม้ได้

เอาโกฐทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕ ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ คำฝอย กานพลู พริกไทย ตีปลี ภูเขาอย่าง ต้มผงดองเหล้า
๓ วันจึงกิน ค่ายาบาททอง

ยาขาวอินนะสังหาร

แก้สารพัดฝีดาษ ซางทั้งปวง ตานขโมย ตกมูกเลือด เอาใบกะเพรา ๑ ใบมะตูม ๑ ใบหนาด ๑
ใบกระวาน ๑ ใบมะกรูด ๑ ใบบอระเพ็ด ๑ ใบขี้เหล็กอ่อน ๑ ใบขี้กาแดง ๑ ยาทั้งนี้เอาหนักสิ่งละ ๑ บาท ขมิ้นอ้อย
๒ บาท ไพล ๖ สลึง ตีปลี ๓ สลึง ชิง ๒ บาท พริกไทย ๑ บาท ยาดำ ๑ บาท บดเป็นแท่งเท่าลูกพุทรากินกับเหล้า

^{๔๔} ร่ำหัด หมายถึง แทรก เจือ ใส่ โย

เด็กเดือน ๑ เดือน ๒ เดือน ๓ ถ้าจะให้ลงยาตำแทรก เด็กเป็นฝีผุองปวดน้ก ผนด้วยน้ำรากผักขาว เด็กปวดท้อง
หนักละลายน้ำไหลเหล่าแทรก

ยาแก้เสลด

เถาตำลึง น้ำผึ้ง พิมเสนแทรก ดินักแล นอออก มะกอก ๓ ปอง ไม้รวก ใบจันทน์

ยาแก้ขัดเบาแล

บอระเพ็ด ๑ ใบกะเพรา ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ กระจวาน ๑ กานพลู ๑ ผาง ๑ ลูกเบญจกานี ๑ ผีน ๑ สักชี ๑
บดเป็นแท่งแทรกตั้งเหลื่อม กวาดซางดินักแล

ยาช้กมดลูก

เอาเถาชิงช้าชาลี ๑ เกลือเค็มพอดตี้ม ๓ ทนนาน กินหายแล

รากสาต เอามือผัก ๑ มีอน้ำเต้า ๑ ลูกในแดงโม ๑ ลูกในแดงกวา ๑ หน้้าแพรก ๑ ตาอ้อยแดง ๑ หัวหญ้า
ปินตอ ๑ ลูกพันธ์ผักกาด ๑ ซี่ลอม ๑ ซี่ลา ๑ น้ำใจใคร่ ๑ เทียน ๑ กระจตองปูนา ๑ ไคร้เครือ ๑ หัวงูเห่า ๑ ละลาย
น้ำชาข้าวทั้งกินทั้งขโลมแก้พิษซางช้กหาย

ยาแก้โรคทั้งปวง

เอาพริกไทย ๑ ตำลึง ว่านน้ำ ๑ ตำลึง ใบโคณดินสอ ๑ ตำลึง บอระเพ็ด ๑ ตำลึง ใบสะเดา ๑ ตำลึง
ไพล ๑ ตำลึง สารส้ม ๑ ตำลึง ดินประสีขาว ๖ สลึง ใบมะตูม ๑ ตำลึง ขมิ้นอ้อย ๑ ตำลึง พริกไทยเท่ายาทั้ง
หลาย ตำผงกินเช้าเย็น ชื่อลูกแปลกแม่อายุวันชนะ น้ำผึ้งเป็นกระษัยดิน^{๔๔}

ยาแก้กระษัยกล่อนดินัก

โคกกระสุน ๑ สน ๑ กะทิง ๑ ไพล ๑ กระจชาย ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ บอระเพ็ด ๑ หัวหมู ๑ หน้้าปากควาย
๑ แสมทั้ง ๒ ช้เหล็กทั้ง ๕ ราชพฤกษ์ทั้ง ๕ มะกาท้ง ๕ ยา ๑๔ สลึง ต้มกินหายแล

ยาแก้ใช้จ้อมประสาท

แก่นช้เหล็ก แก่นปฐู ๑ แก่นมะหาด ๑ รากหางนกเกลิง ๑ หน้้าปากควาย ๑ เท้ายายม่อม ๑ ย่านาง
๑ แฝกหอม ๑ รากตะไคร้หน้า ๑ ยาต้ม ๓ เอา ๑ กิน ๒ ตำลึง ๙ บาท ๗ สลึง

ยาแก้ใช้สันนิบาตปวดหัว

เอาเทพทาโร ๑ รากเสนียด ๑ รากโคณดินสอ ๑ สมอทั้ง ๓ ลูกเอน ๑ รากชะพลู ๑ ต้มกินแก้ใช้สันนิบาต
มือตายตีนตาย ปากเปี้ยวมือสัน อยู่เริ่มๆ เป็นเพื่อลม

ยาแก้ใช้สันนิบาตเพื่อเลือด

เอารากชะพลู ๑ สะค่าน ๑ รากผักข้าว ๑ รากย่านาง ๑ พันงูแดง ๑ รากต่อไส ๑ รากพุดอ ๑ เปลือก
กระท้อน ๑ ต้มกินดินัก

^{๔๔} กระษัยดิน หรือกระษัยกล่อนดิน เกิดขึ้นเพราะปฐูวิธาตุ หรือธาตุดินในร่างกายผันแปรผิดปกติ มีอาการต่างๆ เช่น ทำให้
ท้องอืด เส้นท้องตึง เจ็บสะอเว จุก เสียต ท้องผูกมากจนเป็นพรรตัก มือเท้าชา นัยน์ตาฟาง

ยาขางขึ้นลิ้นขึ้นเหงือก

เอาใบน้ำเต้า ๑ ใบสวาด ใบกะเพรา ๑ ยาทั้งนี้เอาเท่ากัน โกรฐสอ ๑ พริกไทย ๑ ดีปลี ๑ น้ำประสานทอง ๑ ยาทั้งนี้เอาครึ่ง ๑ บดเป็นผงไว้ทาลิ้นก็ได้กินก็ได้ แก้วขางทั้งปวงประเสริฐนักแล

ยาหอมสะควางอาลม

ชะเอม ๑ ลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ กะวาน ๑ ดีปลี ๑ ลิ้นทะเล ๑ เทียนทั้ง ๕ การะบูน ๑ กัญชา ๑ ว่านกีบแรด ๑ ว่านร้อนทอง ๑ จันทน์ทั้ง ๒ กลุขณา ๑ กระลำพัก ๑ เกษรบุณนาค ๑ ดอกพิภูล ๑ ดอกมะลิ ๑ อบเชยเทศ ๑ ยาฝิ่น ๑ ยาทั้งนี้เอาหนัก ๑ สลึง ดิงูเหลื่อมแทรก ๒ สลึง บดด้วยมะลิเทศเป็นกระษัยปั้นแต่งเท่าแบ่งหอม แก้วใช้แก้ลมตินิกแล

ยาเขียวประพิมเสน

ผักกะฉอม ๑ บาท ใบทองพันชั่ง ๓ บาท ใบพิมเสน ๒ บาท ใบฝ้ายแดง ๒ บาท ใบสันประหอม ๑ บาท แก้วพิชงูแก้วใช้น้ำมูตร น้ำบอระเพ็ดแก้ตัวร้อน พ่นด้วยน้ำข้าวข้าว

ยาแก้ใช้จับปิดบดลม

พริกไทย ๗ กะเทียม ๗ แมงมุม ๗ ตัว หล้าดอกขาว ๑ พริกไทย ๑ บาท พริกชี้ฟ้า ๑ บาท ไพล ๑ ผิวมะกรูด ๑ ว่านน้ำ ๑ กระเทียม ๑ ชิง ๑ ดีปลี ๑ เปลือกมะรุ้ม ๕ ตำลึง น้ำกระษัยส้มมะขามปอก น้ำมะกรูด

ยาลมจะปวง^{๔๖}

ชิงแห้ง ๒ สลึง ลูกจันทน์ ๒ สลึง ดอกจันทน์ ๒ สลึง กระวาน ๒ สลึง กานพลู ๒ สลึง สมุลแว้ง พริกเทศ ๑ สลึง เทียน ๑ บาท สารส้ม ๑๘ บาท ยาทั้งนี้ตำเป็นผง แล้วสารส้มใส่กะทะเคี่ยวให้ละลายแล้วเอายาใส่ลงกวนให้แห้งแล้วตำให้ละเอียด กินน้ำผึ้งเป็นกระษัย แก้วท้องขึ้นอยู่ไฟไม่ได้

ยาแก้ฝีดาษ

แก้ตานขาง แก้วลิ้นกระด้างคางแข็ง แก้วหาคามีได้ เอาจันทน์ทั้ง ๒ สักชี ๑ ชะลูด ๑ เปลือกมะพร้าว ๑ สมุลแว้ง ๑ เปลือกไข่เน่า ๑ เปลือกหอมปริง ๑ กลุขณา ๑ กระลำพัก ๑ ลูกชี่ก้าแดง ๑ มหาหิงค์ ๑ ดีปลี ๑ ชะเอม ๑ ว่านกีบแรด ๑ ว่านร้อนทอง ๑ สังการณิ ๑ ดิงูเหลื่อม ยาทั้งนี้เอาหนัก ๑ สลึง โกรฐจุฬาลัมพา ๒ สลึง สีเสียดเทศ ๒ สลึง ๑ เพ็อง เปลือกชะมด ๑ สลึง ๑ เพ็อง ชาดทรคุณจีน ๑ เพ็อง บดน้ำดอกไม้ น้ำผึ้ง น้ำตาลเป็นกระษัย น้ำดอกไม้เทศกินแก้ว สาริบาด สัมประชวรเข้าจับใจยาได้แก้วแล้วยาประเสริฐ

ยาแก้พิษฝีดาษ

เนระพู่สี ๑ จันทน์แดง ๑ รากย่านาง ๑ สมอร่องแร้ง บดกะเหล้าเป็นกระษัยกินกะน้ำดอกไม้ดีแล

ยาแก้เลือดตีขึ้น

เอาตีตะเข้ มหาหิงค์ ละลายเหล้ากินประเสริฐแล ยาแก้รัดได้ดี

^{๔๖} ปวง ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เกิดขึ้นเพราะธาตุภายในร่างกายผิดปกติ พิษของโรคทำให้เกิดอาการใช้ต่างๆ จำแนกได้ ๘ ประการ คือ ปวงงู ปวงลิง (มักกะฐา) ปวงลม ปวงศิลา ปวงนก หรือปวงลูกนก ปวงเลือด ปวงน้ำ ปวงโทษ (ปวงโกลฐ)

ยาแก้ลมสันนิบาต

ขบักัดบนหัว เปลวควันเข้าตะมูก เอาตองแห้งสำลี พิมเสน ๑ แก่นสระรดได้ดี

ยาแก้เบาเป็นเลือด

ใบมะนาว ๘ บาท ข่า ๓ ตำลึง ส้มซ่า ๓ ลูก ใบมะขาม(ม) ๑ ดีปลี ๔ บาท ต้มกินสองหม้อหายแล

ยาแก้ไข้ทั้งปวง

เอาจุกโรหิณี ๑ หัวหมู ๑ ไพล ๑ กะทิ ๑ กระจาย ๑ ชิง ๑ ดีปลี ๗ ดอก ดอกพริกไทยเม็ด ลูกกะตอม ๑ ชะพลู ๑ ลูกมะแว้ง ๑ คล้า ๑ บอระเพ็ด ๑ ปรุงรชมา ๑ แฝกหอม ๑ เม็ดพันธุ์ฝักกาด ๑ จันทน์ทั้ง ๒ ขอนดอก ๑ ชะลูด ๑ อบเชย ๑ ฤชณา ๑ กระจ่าพัก ๑ จันคันทนา ๑ โกรฐสอ ๑ เกษรบัวหลวง ๑ พิกุล ๑ บุนนาค ๑ สมอ ทั้ง ๓ ฝักคูน ๗ ฝัก ดีเกลือ ๑ บาท ยาต้มกินแก้คลั่งแก้วิงเวียน แก้ก๊ากแก้ปากแห้ง คอแดง แก้สันนิบาตกินข้าวมิได้ แก้ก๊ากโหกเหียนอาเจียนจับกลางคืนแลกลางวัน ยานี้กินหายมามากแล้ว

ยาแก้ไข้

ข่า ๑ ใบมะก่า ๑ เกลือ ๓ หยิบ ข้าวเปลือก ๓ หยิบ ๑ ต้มกินแก้ไข้

ยาต้มกินแก้พยาธิ

ข่า ๕ ตำลึง ไพล ๕ ตำลึง ใบมะก่า ๕ ตำลึง เปลือกนนทรี ๕ ตำลึง พริกไทย ๘ บาท ต้มกินแก้กระษัย สารพัดกินหายแล

ข้าวเหนียน ๑ ชะเอมเทศ ๑ บาท ๒ สลึง ดีปลี ๓ สลึง ข่า ๒ พริกไทย ๓ สลึง กระจ่าเทียม ๓ สลึง ชิง ๒ สลึง ทำลูกแบ่ง

อกุขร ยนต์ อัยเอหิอกุขร โครโหติ สมพโว บังเกิด เนชน ตพฺ ๑ คากานี้เรียกสุดนระราย
อกุขร จุตติ ปติสนธิ อกรโรโหติสมพโว บังเกิด เนชน อกุขร ๑ คากานี้ลงอักขรนระราย

ลวงอิติปิโสจนจบ											
๓	๖	๖	๕	๕	ป	น	ม	ส	สิ	๑	๒
๘	๓	๓	๗	๑	ก	ข	เม	ก		๑	๒
๗	๗	๗	๔	๕	ท	น	ท			๑	๒
๕	๗	๗	๔	๕				น		๑	๒
๒	๒	๕	๓	๒				ติ		๑	๒
เสกอิติปิโสจนจบ											

ถ้าผู้ใดไม่เชื่อให้ตกรน(รก)ใต้เทพเทวทัต พระเจ้ามาตรัสเมื่อนำได้คืนมาเมื่อนั้น ถ้าตัวเราล่องให้ตกรน(รก)ใต้
 เถรเทวทัตแสนกลป้อนนตชาติ กระดากก็ได้ลงอักษรลงรักปิดทองอดไปไม่เห็นตัวเราเลย ฯ ถ้ามีลูกออก เอาจมนต์นี้ทำ
 น้ำมนต์ให้กินออกแล โอม เบิกทวารบานประตุคุกให้กรรมสิทธิ์แก่กู สวาหะ ฯ สะเดาะลูกในท้องออกง่าย

๑ นปถมพิณฑกัซาด์

๑

๑ สิริเอกัสมัสิริสิริทเทายัตถากุยธัมมชารันถบัจจสิริวินเย

๑ นฤตยัณฑทเมวจ

๑

๑ นรารนทิต์เทวันรเวทหิบุชิตันรารนัถัมบ์เกหินมารินตัสตทา

๑ ตคตยัณฑทกนเจว

๑ ๑

ว่าไปวนไป ครอบ

๑ นจตุถังกุสาพวิ

๑ นบัจจมัสิริสัซาด์นกาเราหาตัสัมเว จึงมาบังเกิดเป็นตัว

0 สิริพุทธา \

๑ ตน เพตทเอกัสมัเพตทเพตททไทยตถาเพตท คือธัมมชาจรจกริเพตทวิชานเย

0 อังคพุทธา — > ๑ ๑

๑ อุกุเอกัสมัอุกุกุทไทยัตถากุกริธัมมชาจรจจตุองกุวิชานเย

0 -พุทธา / ๑ ๑

ว่าบุทหนัก่อนแล้วว่าบุทโน้น

๑ นมสสิติควา มหาเมฆิ มหานุภาโว โลกนาตโต อหิ วนทามิ สัพพทา มัสการมหาเมฆดั่งนี้แล

๐ ปถมึ -

๐ ทุตติยมหา - เมกข สญฺโลโป จ นิลล มหานิลล กาลิ โหติ สพฺพโว เป็นมหานิลดั่งนี้แล

๐ ตติยมหา - มหานิลล

๐ จตุถึ -

ปญฺจมหา - นิลล โลโป จ อุนฺนาโลมาวิชานเย เป็นอุนาโลมดั่งนี้แล

ฉฏฐมมหา -

๒ สตุตมึ

๓ อฏฐมมหา - นิลล อุนฺนาโลมาโลโป จ มหาสญฺญู กาลิ โหติ สพฺพโว เป็นมหาสญฺญูดั่งนี้

๔ นวมมหา - มหาสญฺญู

๕ ทสฺสมึ คือนี้ มหานิลล โลโป จ มหาสญฺญูเย ปรมตฺตสญฺญู

๖ วนทิตฺวา มหานิลล กาลิ โลกนาตโต มหานิลลกปฺเป อหิ วนทามิ สัพพทา มัสการสญฺญูมหานิลเป็นดั่งนี้

๑ ปถมึ

๒ ทุตติยมหา - นิลล โลโป จ กณฺห มหากณฺห กาลิ โหติ สพฺพโว เป็นมหาค้ำดั่งนี้แล

๓ ตติยมหา - มหากณฺห

๑ ปถมึ

๒ ทุตติยมหา - กณฺหา โลโป จ มหาสญฺญู อุนฺนาโลมาวิชานเย เป็นอุนาโลมแล

๓ ตติยมหา - มหาสญฺญู

๔ สตุตมึ -

๕ อฏฐมมหา - กณฺหาอุนฺนาโลมา โลโป จ มหาสญฺญู กาลิ โหติ สพฺพโว เป็นองค์พระดั่งนี้

๖ นวมมหา - มหาสญฺญู

๗ ทสฺสมึ คือนิ มหาสญฺญู โลโป จ มหากณฺหสญฺญูเย ปรมตฺตสญฺญู

๘ วนทิตฺวา มหากณฺห โตโลกนาตโต จ มหินฺทิกิ สพฺพโสถฺถิ วนฺตเม

๙ มัสการมหาค้ำ เทียนเงิน เทียนทอง ข้าวตอกดอกไม้สิ่งละ ๕ สิ่งเจิมแล

๑ ปถมึ

๒ ทุตติยมหา - กณฺหา สญฺโลโป จ อุตฺถเยย องฺการวิภูฏฐาริ โหติ สพฺพโว เป็นอุทัยดั่งนี้

๓ ตติยมหา -

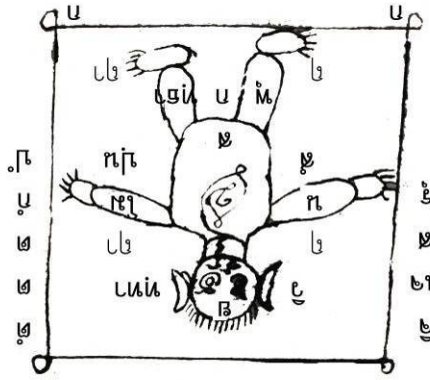
๔ วนทิตฺวา อุตฺถเยย องฺการวิภูฏฐาริ โลกนาถึ มหินฺทิกิ พุทฺธ ธรรมิ อหิ วนทามิ สัพพทา มัสการอุทัย

๑ จตุตถึ

๒ ปญฺจมึ - อุตฺถเยย องฺกา โลโป จ มหาเวเยย องฺการวิภูฏฐาริ โหติ สพฺพโว

๓ ฉฏฐมึ - มหา(เว)เยย

๔ วนทิตฺวา มหาเวเยย องฺการวิภูฏฐาริ อุนฺภาโว จ มหินฺทิกิ โอกนาถึ มิตฺสพฺพนฺติ มัสการมหาไวดั่งนี้

๖ เสส พุทธา โลโป ๑

น
โม
พุ
พุทธา
ย

กาโร โหติ สมุพโว

เป็นองค์พระ ๕ องค์

น
ม
โม
พุ
พุทธา
ย

ที่ ๒ ตัวต้นนะ ๕ หัว

พระภุมมชื่อนเวโตศกราช แม่ชื่อนางแก้วราศี วันอาทิตย์หัวไปบูร(พา) ตีนไปประจิม วัน(จันทร์)หัวอากาศเนย์ ตีนไปพายัพ วันอังคารหัวไปทักษิณ ตีนไปอุดร วันพุธหัวไปหริตี ตีนไปอีสาน วันประหัสหัวไปประจิม ตีนไปบูร(พา) วันศุกรหัวไปพายัพ ตีนไปอากาศเนย์ วันเสาร์หัวไปอุดร ตีนไปทักษิณ จันเท่านั้น ท วาย พระภุมมอย่าเข้าข้างศิระษะ เข้าทาง ตีน